

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:
SZIRMAI KÁROLY ÉS DRASKÓCZY EDE

1937. december

VI. évf. 9. szám

HAVAS KÁROLY: Az angol hadsereg	325
TIN UJEVITY: Két vers	329
BÖRCSÖK ERZSÉBET: Egy asszony két arca	330
DUDÁS KÁLMÁN: Összhang nélkül	335
CSUKA JÁNOS: Kirilovity Dimitrije tanulmánya a magyar asszimi- lációs politikáról	336
ARATÓ ENDRE: 1937 őszén	341
BERÉNYI JÁNOS: Erdei muzsika	343
THURZÓ LAJOS: A jugoszláviai magyar ifjuság útja	349
ULREICH-UZON MIKLÓS: Földemberek	352
KRAMARITS ERNA: Ivó	355
KÁZMÉR ERNŐ: Pál régensherceg muzeuma Beográdban	359
CZAKÓ TIBOR: Az első vásártá	363
SZIRMAI KÁROLY: Dér András karácsony estéje	367
LUCIA: Utazás a koponyám körül	376
KÁZMÉR ERNŐ irodalmi szemléje (<i>Illyés Gyula: Rend a romokban</i> <i>Kodolányi János: Suomi, a csend országa, — Ignazio Silono: Bor</i> <i>és kenyér</i>)	379
BATTA PÉTER: Egynapos néprajzi muzeum	386

JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára	10 Din
Negyed évre	30 Din.
Félévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára	1'50 Pengő
Negyed évre	4'50 Pengő
Félévre	9'— Pengő
Egész évre	18'— Pengő

Cena: Za celu godinu Din. 120.— pola godine Din. 60'— 3 meseca Din. 30.— Pojed. broj Din. 10. -

A Z A N G O L H A D S E R E G

Angliában nincs védkötelezettség. Az angol ember a sorozást az alkotmányban biztosított személyi szabadság megsértésének tekinti. Az angol nép legnagyobb háborus áldozata az volt, hogy a világháboruban lemondott erről az ősi jorról. Európának valamennyi országában valaha a katonáskodás bizonyos kényszernek számított. Nagy Frigyes hadseregét még erőszakkal toborozták. A sorozást tulajdonképpen a francia forradalom teremtette meg. A francia forradalom honvédelmi rendszere, a polgárjogok megvédésére alakult. A francia polgárnak nem a kötelessége, hanem a joga volt a hazát védeni. Az angol polgár ezt a felfogást soha nem fogadta el, és inkább eltűrte, hogy a flotta legénységét még a múlt század utolsó évtizedeiben is szinte kötéllel fogdossák.

A mostani nagy konfliktusokban Anglia állandóan érzi annak hátrányait, hogy nincs általános védkötelezettségre támaszkodó hadserege. Majdnem minden angol kormány megpróbálkozik azzal a gondolattal, hogy megkísérelje a mai sorozási rendszer megszüntetését, de olyan angol politikus nincsen, aki ezért a felelősséget magára merné vállalni. Az angol hadügyminisztérium legújabbán egész különös kedvezményeket biztosít az angol katonáknak. Megjavították az élelmezést, csinosabb, mondhatni pompás egyenruhákat terveztek, törvénnyel szabályozták a kiszolgált katonák elhelyezésének kérdését, ami körülbelül azt jelenti, hogy minden angol katona, aki leszolgálja a hat esztendejét, valamilyen állami alkalmazást kaphat, és ez alatt a hat esztendő alatt, ha akarja, valamilyen ipart is kitanulhat. De mindez nem használ semmit. A parlamentben szinte minden alkalommal, mikor a katonaság kérdése szóba kerül, a hadügyminisztérium képviselője arról panaszkodik, hogy nem akad elég katonai szolgálatra jelentkező.

Anglia hadereje ma 152.000 ember, a tengerészetnél 92.000 ember szolgál, az indiai hadseregben 57.554, Egyiptomban 40.000 és a különböző gyarmatokon 30.000. Ezzel szemben Franciaországnak állandó hadserege 368.000 ember és a gyarmatokon, beleértve Algirt; 213.000 embert tart fegyverben a francia köztársaság. A szovjetunió hadseregének létszáma 1.300.000 ember, Németorszáké 550.000 ember. Már ezek a számok is azt bizonyítják, hogy Anglia

egy fegyveres konfliktus esetén, akárhogy változnak is a hatalmi csoportulások, inferioris helyzetben van. Még teljesebben láthatjuk Anglia hátrányos helyzetét, ha számításba vesszük, hogy, legalább papírforma szerint, az egyes államok egy háborúban hány embert hívhatnak a zászlók alá. Angliában a mozgósítható lakosság létszáma négymillió ember. Németországban hatmillió, Olaszországban 3,8 millió, Oroszországban 12 millió és Franciaországban 3,8 millió. Anglia tehát fegyveres szövetségesnek nem tulságosan erős, ha nem vesszük számításba tengeri haderejét és légi flottáját. Itt azután egészen más képet adnak a számok. Angliának 1850 repülőgépe van és 34.000 repülőszolgálatra kiképzett katonája. Az angol flotta pedig még ma is erősebb, mint Franciaország és Olaszország flottája együttvéve. Az angol flottának azonban óriási területen kell az angol biztonság védelméről gondoskodnia, és amióta Ausztráliának külön flottája van, az angol flotta egysége nem teljes.

Az angol nép nagyon jól ismeri ezeket a számokat. Szinte hétről-hétre felhangzanak az angol lapok hasábjain azok a panaszok, amelyek adatokkal és érvekkel bizonyítják, hogy Anglia külpolitikai engedékenysége azzal magyarázható, hogy Anglia nem eléggé harcképes. De az angol polgár ezzel nem törődik. Nem mintha az angol polgár pacifista volna. Az angol ember nem fél a háborútól és hozzászókkott a háborúhoz. Az óriási angol világbirodalomban mindig van valami kis háború, és ha valahol komoly konfliktusok keletkeznek, elsősorban az angol gazdasági élet érzi meg ezeknek hatásait. Az angol hagyomány azonban erősebb minden számításnál. A hagyomány az, hogy a királynak van hadserege, mert a hadsereg nem Angliáé, hanem a királyé, úgy amint a flotta is, s a királynak kötelessége gondoskodni az ország védelméről. Ez ma szinte nevetségesen hangzik, de az angol ember természetesen találja ezt a berendezést. Évszázadok alatt kipróbálta helyességét, és nem hajlandó csak azért lemondani arról a jogról, hogy nem kell sorozásra állnia, mert barbár országokban, — az angol közvélemény körülbelül barbárnak tekint minden országot, amely nem angol, — még mindig soroznak.

A sorozást valamennyire pótolja a milícia-rendszer. Minden angol grófságnak megvan a maga miliciája és ehhez az intézményhez az angol közvélemény épp olyan szívósan ragaszkodik, mind ahhoz a joghoz, hogy ne keljen ennyi, meg ennyi fiatal embernek minden esztendőben sorozásra mennie. A milícia katonai értéke a világháború óta lényegesen javult, mert az angol férfilakosság nagy része végigpróbálta a háborút, de a milícia még ma sem tekinthető annak, ami a kontinentális államokban a hadsereg tartaléka. A milícia ugyanis nem tartozik a hadügyminisztérium, vagy a vezérkar hatáskörébe. Minden grófságnak külön miliciája van. A milícia a régi szokások és hagyományok szerint maga választja tisztjeit. Különben olyan polgárőrségféle, amely kitűnően bevált Erzsébet királynő idejében, mikor a spanyol kalózhajókat kellett az angol partokról visszavernie, és van is szép tör-

téneti tradíciója, de modern stratégiai értéke körülbelül egyenlő a semmivel.

Az angol haderőnek mindenestre legértékesebb része a gyarmati hadsereg. Ez is toborzott, zsoldos katonaság, és ennek sorai-ban már színesek is vannak. Ez a hadsereg azonban állandóan hareszerű kiképzésben részesül, és igen gyakran van módja arra, hogy ezt a hareszerű kiképzést praktikusan kipróbálja, mert Indiában, Egyiptomban, legújában Palesztinában állandóan készenlétben kell tartani az angol gyarmati katonaságot. Az angol katonai szakírók szerint azonban a gyarmati hadsereget sem szabad tulbecsülni. Ma is még az angol-bur háború tanulságaira hivatkoznak, mert akkor kiderült, hogy a rosszul felfegyverzett, alig fegyvelmezt bürok sokkal modernebb taktikával harcoltak, mint az angol tábornokok, és nemcsak az erkölcsi fölény, — a zsoldos hadsereggel szemben egész természetes erkölcsi fölény, — hanem a jobb taktika is előidézője volt a súlyos angol vereségeknek. A világháboruban Lettow-Vorbeck német ezredes maroknyi csapatával esztendőig tudott szembeszállni a tulnyomó angol erőekkel, mert az angol hadsereg taktikai értéke sokkal kisebb volt, mint a német gyarmati seregé. A világháború kitörésekor az angol zsoldos hadsereg teljesen értéktelennek bizonyult. Még a gyarmati csapatok is csődöt mondtak a flandriai harctéren, és a híres gyarmati tábornokok teljesen alkalmatlanoknak bizonyultak olyan akciók keresztülvitelére, amelyeknél a központi irányítás volt a döntő, mert hozzászoktak a gyarmati háborúk guerilla módszereihez. A világháború első esztendejében a hatalmas Anglia szárazföldi seregei valósággal tehertételt jelentettek a szövetséges és társult hatalmak központi hadvezetése számára, mert az angol katona rendkívül igényes, kitűnő ellátást követel, nem enged a szokásjogon alapuló életmódjából. Csak a végső szükség kényszerítette arra, hogy a világháború második esztendeje után szakítson a régi angol katonai szokásokkal.

Minden katonai szakíró — és Angliában ma sok tekintélyes katonai szakíró van, — megegyezik abban, hogy Anglia külpolitikai helyzete állandóan gyengül, mert hadseregének fejlesztése nem tart lépést a többi államok hadseregének erősítésével. Az angol hadügyminisztérium és az angol vezérkar most a tehnikai eszközök tökéletesítésével próbálja az emberanyag hiányait pótolni. Fuller tábornok, a legtekintélyesebb angol katonai szakíró keserűnyesen állapítja meg, hogy ezen a ponton ugyanugy téved az angol hadvezetőség, ahogy tévedett a világháborúban a tehnikai eszközök felhasználásával. Fuller szerint a nyugati fronton sokezer angol katona életét lehetett volna »megtakarítani«, ha Haigh marsall idejében felismeri a tankok fontosságát. Haigh és vezérkara azonban csak annyit akart megengedni, hogy a tankokat a lovas-ság erősítésére használják fel, habár Anglia rendelkezett először teljes harciértékű tankokkal, melyeket kezdetben a francia frontszakaszokon használták fel a támadások előkészítésére, amivel a

gyalogság vérveszteségeit a minimumra lehetett csökkenteni. Fuller szerint Anglia most tankokkal és repülőgépekkel akarja pótolni a hiányzó katonákat. Már pedig ugyancsak Fuller szerint a modern háboruban valóban döntő jelentőségű a tank és a repülőgép, de a gyalogságról a modern háboruban sem lehet lemondani.

Az angol katonaság problémáját nagyon súlyosítja az, hogy Kanada, Ausztrália, Délafrika külön hadsereggel rendelkezik és külön törvényekkel szabályozza a katonáskodást. A dominiumok távolabb esnek a konfliktusoktól, és a dominiumok népe nem érzi át, hogy szükség van állandó hadseregre, s hogy a toborzat zsoldos hadsereg ma már nem lehet komoly tényező; viszont az angol nép nem tudja megérteni, hogy mért kell az angol embernek az anyaországban sorozásra állnia, katonáéveket leszolgálnia, ha az angol embernek a dominiumokban nem kell ezeket a kötelezettségeket magára vállalnia. Egyes katonai szakírók szerint sürgősen össze kellene hívni a brit világbirodalom keréktábla konferenciáját csak azért, hogy a véderő problémáját egyöntetűen lehessen megoldani, mert ha itt nem találunk megfelelő és gyors megoldást, a brit világbirodalom legkomolyabb érdekei kerülnek veszélybe. Ma már arra hivatkoznak, hogy egy orosz-német, vagy egy orosz-japán konfliktus esetén Anglia kénytelen volna a tétlen szemlélő szerepét vállalni, és ezzel Anglia presztízse mindörökre elveszne.

Havas Károly.

Tin Ujevity :

Két vers

I.

*Dobbanj kétségeiddel
az égő horizontra,
vivódó lelked vidd el
a forgó, vérző frontra.*

*Lobbanjon lángos fáktyád,
hol éjjél ült az égre,
tűz jelszavakkal vágjál
a poshadt sötétségre.*

*Elég! hisz, ami néked elég
az nem sok talán? Jó istenek.
Ó Istenem, ennyit csak lehet?
És néha csók, meg tiszta kékes ég.*

*És semmi több nem kell énnekem.
Ha jó lennél... ez minden vágyam...
egyszer megsimogatnál lágyan,
s öröme derülne életem.*

II.

*Éjjel láng tüzel homlokom,
s lihegve birkozom a kéjjel,
álmaim paraszán álmodom,
Ennyi szépség megöl az éjjel!*

*Éjjél után üzen a sirunk,
sikít a lelkünk és nincs dalunk,
csak siri csöndben sirunk, sirunk,
s a magányban meghalunk, meghalunk.*

Fordította: SOMORJA SÁNDOR

EGY ASSZONY KÉT ARCA

Egy zivataros délután toppant be először Kollárékhoz szomszédnőjük. Sötét felhő feküdt a városon, a Száva felől sűrű szélrohamok süvitettek be az utcákba. Az asszony cipője csuromvizes volt, kibujó haján esőcsöppek gyöngyöztek. Magáradobott kendőjét hátracsusztagta a nyakába, és láthatóvá vált derüs, mosolygó arca.

— Ne haragudjék, hogy így magára törtem. Ugy-e tudja: ki vagyok. A szomszédos autogarázs tulajdonosának a felesége. Képzelmé, milyen bosszúság ért. Rövidzárlat volt a lakásunkban. Az uram már telefonált a villanyközpontba szerelőért, de nekem nem volt nyugtom, átszaladtam kipróbálni az egyik körtét. Félek ugyanis, hogy az összes égők ténkrementek. Ugy-e, nem haragszik?

Kollárné be akarta tessékelni a lakásba, de ő mindkét kezét felemelte, úgy tiltakozott.

— Világért sem! Hisz csupa víz vagyok. Maga megköszönné. Itt is jó lesz az előszobában.

A lámpához lépett, s fűrgé ujjaival már csavarta is az égőt, hogy a magáét kipróbálja. Kollárné növekvő csodálkozással nézte az otthonosan mozgó asszonyt, aki már kissé hizásnak indult, s közben azon töprengett, hogy milyen nemzetiségű. Amaz még mindig a lámpa alatt állott, s pillanatra sem hagyta félbe a csacsogást:

A lámpa kigyulladt, mire gyerekesen tapsolni kezdett.

— Ég! Ég! — Ne nevéssen ki, de olyan ijedt voltam. Igaz, hogy nem nagy érték, de az ember manapság minden kicsiséget számításba vesz.

Ezen mosolyogni kellett. — Kollárné is takarékoskodó volt, s ez némileg közelebb hozta őket egymáshoz. Most már nagyobb érdeklődéssel nézte az asszonyt, aki már kissé hizásnak indult, s közben azon töprengett, hogy milyen nemzetiségű. Amaz még mindig a lámpa alatt állott, s pillanatra sem hagyta félbe a csacsogást:

— Ugy örülök, hogy megismertem. Ugy-e, maga is idegen a fővárosban? Milyen rossz, ha az embernek nincs egyetlen ismerőse. Mi csak három hónapja lakunk itt. Triesztből jöttünk, de már nagyon régen. Közben voltunk Szkópelyében, Ohridban, mindenfelé.

Az uram nagyon állhatatlan... — Itt legyintett, mint aki nem akar többet is beszélni. — Így sok mindenem keresztül mentünk.

Elhuzta a száját, kicsit kérően nézett Kollárnéra.

— Ugy-e, beszélhetek németül is? Jobban megy. Otthon sokat beszéltem ezen a nyelven. Nagyon megszerettem.

S látva Kollárné felvillanó tekintetét, ravaszul lecsukta a szemét, s még áradozóbban kezdett beszélni:

— Az embernek annyi panaszkodni valója volna. De úgy kell vigyázni. A mai nép... — Ujra legyintett. — Majd eljövök, sokszor eljövök, magához. Látom: maga is olyan egyedül van. És sehová sem mozdul. Tudja: én is bizalmatlan vagyok. Az embert annyi csalódás éri. Csupa önzés és haszonlesés az egész világ. Meghalhatunk anélkül, hogy valaki megsajnálna.

— Bizony meghalhatunk...

— Látja Kollárné... Ugy-e, így hívják? Hol is hallottam a nevüket? Ja igaz, az ura nálunk volt telefonálni, orvosért. Olyan ijedtnek látszott... Nagyon beteg volt? — kérdezte résztvétellel, mélyen a szemébe nézve. — Ugy megsajnáltam. Azt gondoltam: lám, itt van egy asszony, épp olyan egyedül, mint én, ebben az idegen nagyvárosban. Át kellene talán hozzá menni. Egyszer én is beteg lehetek, s akkor milyen jól esnék, ha valaki benyitna hozzám... Azóta mindig meg szerettem volna ismerni. De most már nem hagyom el többé. Én idősebb és tapasztaltabb is vagyok. Segítségére lehetek ebben-abban. Bevásárlásban is. S ha valami munkája, varrnivalója akad, csak bátran küldje át a cseléddel, olcsón megcsinálom.

— Tudja — tette utána az ajtó felé indulóban — nem azért a pár dinárért teszem, hanem kedvtelésből.

Itt végigsimitotta a homlokát.

— Valamikor megszoktam a munkát, dolgoznom kellett, s azóta szeretem, pedig az uram nagyon haragszik érte, mert szép jövedelme van. Én azonban nem bánom. Miért nem idegeskedett akkor, mikor különváltan éltünk?... Tudja: három hónapja vagyunk csak újra együtt. Borzasztó ez az élet! Nem is jó rá gondolni, hogy mi volt, s mi lehet még. Sok pokol van egy házasesetben. No de majd máskor többet mesélek...

S elbucsuzva, kifelé indult.

Kollárné egészen megzavarodott ettől a gáttalan őszinteségtől. Nem is mert ránézni, mikor legbensőbb ügyeit feltárta.

— Csacsi ez az asszony, — gondolta magában — hogy ilyen doigokat első pillanatra elmesél. Elhallgathatta volna, ha maga nem mondja, sohase tudta volna meg. — Vagy talán közönséges? Sehogyan sem tudott eligazodni.

Este elmesélte az urának a délutáni eseményeket. Eltűnődtek rajta. Vajjon miféle emberek lehetnek?

— Milyen az ura? — tudakolta.

Kollár elgondolkozott.

— Tudja Isten. Nem nagyon figyeltem meg. Mindig szó nélkül rendelkezéseimre bocsájította a telefont. Zárkózottnak találok. Az asszony barátságosabb. Nem hinném, hogy jó élete lehet ily magábahuzódott emberrel...

Máskor este felé toppant be. Nagyon elegáns volt. Kollárné. aki első ízben házi ruhában látta, alig ismerte fel. (Szégyelte, hogy ennek az asszonynak küldte át férje ruháját kitisztítani és kivasalni.) A városból jöhetett. Divatos őszi kabátot viselt. A haja frissen volt ondolálva. Kabátja hajtókájára hetykén virág volt tűzve. Kissé lihegett a sietéstől.

— Engedje meg, hogy pillanatra leüljek magánál, míg magához nem térek.

S mint valami mentőövet, megfogta Kollárné kezét.

— Még most is ver a szívem. Nem merek így hazamenni.

— Hát mi történt?

— Ne féljen: semmi szerencsétlenség. Csak én nem bírom az izgalmakat.

Itt lehunyta a szemét, s tapogatódzó mozdulatokkal nyomkodni kezdte az arcát és homlokát. Majd titokzatosan közelebb hajolt Kollárnéhoz.

— Tudja, az uram ma délután bement a városba, s én... titokban utána mentem.

Zavartan hunyorgott.

— Minden asszony bolond, de én vagyok a legnagyobb, mert utána indultam. Mikor látam, hogy villamosra száll, utána szaladtam. De nem értem el. A legközelebbire ugrottam fel. Tömve volt. Alig bírtam megkapaszkodni. Mikor elindult, valaki meglökött s a pénztárcám kiröpült a kocsiból. Képzheti! Ha elvész, az uram megtudja, hogy leselkedtem. Szinte megdermedtem. A legközelebbi állomáson leszálltam, s visszaszaladtam a sinek mellett. — A táska nincs! — Felmentem a rendőrségre, majd újra vissza az előbbi helyre. Ez az a táska! Csak félóra mulva szolgáltatták be. — Nem nagy érték. És sok pénz sem volt benne, de ha elvész, minden az uram tudomására jut.

Itt hideglelősen összerázkódott.

— Tudja, — kezdte el valamivel később a magyarázkodást — én nagyon boldogtalan asszony vagyok. Hontalan, akinek sehol sincs helye. Azt mondják, ha egy kenyeret egyszer kettészeltek, nehéz újra összeilleszteni. Három hónapja próbálok. Csak a kényszerűség hozott újra vissza. Ő is csak kényszerűségből tart. Gyereünk van. De hogyan lehet évek keserűségét egyszerre elfelejteni? Azt az örökké cérnaszálon függő poklot elviselni? Tünni kell, rettegni, hizelegni, hogy helyem legyen mellette, valahol, s hogy: ne menjen másfelé, pedig utálok. Mert utálok, hacsak látom! Nem bírom a hangját, a lélekzetét. Hacsak felém tekint, vagy megmozdul, elsötétül előttem minden a gyűlölettől. És nékem mosolyognom kell!

Kollárné meghökkenve hallgatta. Nem tudta, mit csináljon, mit válaszoljon. Félt, hogy az asszony megbánja vallomását, ami a felzaklatott lélekállapotban kiszakadt belőle. Ám mégsem tudta legyőzni kíváncsiságát.

— S annak idején miért váltak el? — kockáztatta meg a kérdést.

— Mert megcsalt. Az uram nagyon rossz ember. Mindig szoknya után futkos. Nem tudtam túrni ezt a helyzetet. Inkább elmentem tőle. Amennyit én szenvedtem!

— Ezt meg is lehet érteni. Szegény asszony!

— Pedig én egy ügyvéd lánya vagyok. S ő katonatiszt volt, amikor hozzámentem. Otthon is egy nőaffér miatt kellett megválnia a rangjától. Akkor eljöttünk, ide messzire. Nem mondom: férjem jó vállalkozásba kezdett. Akkortájt építették ki a nemzetközi autóutakat. Már saját autóink is voltak. Villát is építhettünk. De egyszerre nem lehetett vele birni. Szétmentünk. Mindenünk elveszett, elherdálódott.

Asszonyi panaszok következtek. Kollárné csak egyet nem értett: hogy tudta szomszédnője életkedvét, asszonyi frissességét ennyire gondban s ennyi szenvedésben megőrizni?

Az urával mindent megvitattott. Közösen sajnálták szomszédnőjüket.

— Hogyan lehetett egy ilyen szép, vidám és derék asszonyt megcsalni? Micsoda ember lehet az ura?

Kollárné kíváncsi lett reá. Figyelni kezdte a garázs udvarát. Ha a soffőrök künn ácsorogtak, vagy az autók körüli foglalatoskodtak, kíváncsian vizsgálta arcukat. Vajon melyik lehet?

Egyszer az ura megmutatta.

— Az az alacsony, mordarcu. Nincs rajta semmi látnivaló.

Az asszony rátapadt tekintetével. De a volt katonatisztet nem sok árulta el. Közönyös, sokat hallgató ember lehetett. Arcán némi konoksággal.

Kollárné nem szivlelhette. Pedig szomszédnője néha magukhoz hívta. Szívesen ment volna, de nem bírta a férfi jelenlétét. Minden találkozás kínos volt a számára. Látszott, hogy a férfinak sincs nyére felesége barátkozása.

Egy este Kollárnénak a patikába kellett sietnie. Cselédje rozsdás szögbe lépett, és valami fertőtlenítőt akart venni. De a kapuban összetalálkozott szomszédnőjével. Mindjárt kísérőnek ajánlkozott. Csak más cipőt és kabátot akart felvenni. Kollárné az utcán akarta megvárni, de az asszony beerőszakolta lakásukba. Leült hát, és kényszeredetten fogadta a házigazda hasonlóan kényszerezett udvariasságát.

Nagyon feszült volt a hangulat. Kollárné minden idegszálával érezte, hogy itt pokol az élet, s hogy a szoba falairól kések merednek egymásra. Lobogó tüzek között ült, mint szétválasztó jégtábla, megakadályozva, hogy a két ember egymásnak rohanjon.

A férfi megkísérelte, hogy az egyik soffőr szolgálatát felajánlja, de felesége fölünyesen elhárította. Szó sem lehet róla, azt nékik kell elintéznüök.

Kollárné csodálta az asszony nagy nyugalmát, ahogy tett-vett, s mozgott a feszültséggel telített légkörben. Szinte aprólékos gondossággal készülődött. Mintha csak bálba indulna. Előbb friss selyemharisnyát huzott, majd gondosan kifestette az ajkát, utána újra puderezte magát. Közelebb vitte a lámpához a kezitükröt, s tetsszelegve nézegette az arcát. Nem törődött ura kirobbanó haragjával, látszólag a legderübben indult el.

Kollárné nem így képzelte ei az utat. A bünrészesség is nyomta kedélyét. Emellett kevésbbé gondos öltözéke is bántotta. Elötte az orvosság volt most a fontos, s nem a kiöltözködés. Valósággal úgy érezte magát e fonák helyzetben, mintha szomszédnője komornája lenne. A szerep cseppet sem volt inyére. De társnője látszólag semmit sem vett észre. Magasra tartotta fejét a lezuhogó fényben, s ringó, friss járása csupa jókedély volt. Szinte kellett magát. A férfiak sorra utána is néztek.

Ezután pár napig elmaradt. Kollárék nyugtalankodtak.

Egyik nap, hazatérőben meg is álltak a garázs előtt. Az asszony férje, zsebébe sülyesztett kézzel, hajadonfővel künn ácsorgott az udvaron, valamit magyarázott vele levő ismerőscinek vagy barátainak és kacagott. De oly rikácsolva s megkinzottan, hogy Kollárék beleborzongtak.

A kapuhoz közel autót mostak. Kollár magához intette a felügyelő soffőrt.

— Mi az, mi történt? — kérdezte — Csak nincs az asszonynak valami baja?

A bőrkabátos, egyszerű ember nagyot nézett.

— Annak? — s nevetni kezdett. — Nem segít azon uram, az Atyaisten korbácsa sem!

S még hozzátette:

— Megint lóvá tette az urát.

— Hogy-hogy?

— Hát úgy, ahogy már szokta. Eddig már háromszor kiforgatta. Csak három hónapja, hogy visszakönyörögte magát. Én ketébe hasítottam volna, ez a szegény ember visszavette, s megint mindenét rááldozta... Akkor a földön csuszva s kezeit tördelve esküdözött... Az ura őriztette, mint a szertséget. Hatan is vi-gyáztunk rá. Mind a hat soffőr, aki itt volt a garázsban. Hiába! A hatodikkal összejátzott és kicsuszott. Összeadta magát a legelső alkalommal.

— Most hol van, s mi lesz vele?

A soffőr kiköpött maga elé.

— Mi lenne? Összekucorodott és várja, hogy megbocsássanak. Teremtésit az ilyen asszonynak!

Irtá: BÖRCSÖK ERZSÉBET

Dudás Kálmán :

Összhang nélkül

1.

*Fekete fönt a hegyek gerince,
A hold élféltájt arra halad át —
Várom, várom, várom, hogy felém hintse
Bontott hajadnak gazdag aranyát ...*

2.

*Sokszor csak úgy játszom neveddel, mint a
Költő: csillaggal, éggel, ha csodálja,
Holddal, ha becézi: égi kalitka —
S játék után fénylik bennem a titka:
Mint éjszakában szentjánosbogárka ...*

3.

*Egy drága kis dallamot dudolok,
A szövege: hogy mennyire szeretlek,
A neved is benne van e dalban
S a pálmák, napfény, misztrál s a homok:
Körésimulnak szépítő keretnek ...*

4.

*A parton, hirtelen alkonyat alatt
Homokba temetem karjaid hűs bronzát
S irigyen nézem: az arany foglalát
Tested selymére mily sóváran tapad
És szomjas ajkamat már ejtem is reád.*

Kirilovity Dimitrije tanulmánya a magyar asszimilációs politikáról

Irta : Csuka János

A Dunamedence nagyobb területe, de főleg déli része, a Duna és Tisza közvetlen vidéke, századokig állandó harcok, a török hordák felvonulási színhelye volt, úgyhogy nem tudott egyetlen nemzet sem megerősödni. Mikor a török félföld kifáradva leszorult egészen a Balkán déli részére, különböző nemzetek népei szóródtak szét a Duna völgyében, megteremtve azokat a tarka nyelv-szigeteket, amelyek ma is hétféle nemzetet képviselnek. Az érvényesülés tág tere nyílt mindenkinek számára, s hogy ez így volt, annak talán legdemonstrálóbbr bizonyítéka, hogy ma is szerbek, magyarok, németek, bunyevácok, románok, szlovákok és ruszinok élnek szétszóródva Bácskában és Bánátban.

Az 1918-ban bekövetkezett összeomláskor hatalmas szerb kultúr és anyagi értékeket találtak itt a szalonikii frontról előnyomuló ántánt-csapatok, amelyek egészen a Baja-Pécs vonalig jutottak, s ott is egykori szláv, főleg bunyevác telepítvényekre bukkantak. A monarchia összeomlásával a viszonyok megváltoztak. Európának két évtizede új térképe van, s azóta nálunk a vegyes lakosságú területek szláv jellegét igyekeznek minél kifejezőbben kidomborítani. A magyarok évtizedeken át tartó eredményes asszimilációját a Magyarországra nézve végzetesen befejeződött háború feltartóztatta ugyan, — amint mondják — de az elmagyarosodott népek multjának feltáráásával, a multa való állandó utalással elő akarják segíteni a szlávok visszaszlávosítását. A mozgalom kezdeményezői nem azonosítják magukat azzal a felfogással, hogy az elmagyarosodott erők már régen elvesztek népeik számára, s így minden törekvésük arra irányul, hogy a szlovákokat visszaszerezzék a szlovákoknak, a bunyevácokat a bunyevácságnak. A németek nem tartoznak ugyan a szlávokhoz, ám róluk sem feledkeznek meg, s örömmel látják, hogy a Kulturbund sem tételek s hogy az elmagyarosodott németek úgynevezett »felvilágosítása«, a német nemzet-

test részére való visszaszerzése még erőteljesebben folyik, mint a többi elmagyarosodott népek között tapasztalható hasonló kezdeményezés. Mindez meglegedést kelt a szlávok körében, mert a Kulturbund munkája gyengíti a magyar kisebbség erejét, ellenállóképességét. A hol fellángoló, hol ellanyhuló törekvésekkel szemben a magyarság következetesen hirdeti egyetlen elfogadható felfogását: hogy nincsenek volt bunyevácok, szlovákok, németek, mindenki olyan nemzetiségű, amilyenek magát vallja. A másik oldalon mindent elkövetnek, hogy az elmagyarosodott idegen népekben felébresszék a régen elmosódott hovatartozásuk érzését. Ennek érdekében számos kísérlet történt, s ezek közül a multban legismertebb volt a Pribicsevics-féle névelemzés, amelyet csak most helyezett hatályon kívül a Sztójadinovics-kormány, nyiltau hirdetve, hogy nem célja a kisebbségek elnemzetlenítése.

*

Vojvodina a miénk, Vojvodina szerb jellege elvitathatatlan, mielőbb élünk itt, jogunk van erre a területre — ez a szerbség álláspontja s ez a gondolat nyilvánul meg minden olyan könyvben, amely az itt élő népek letelepedésének történetével, a földhöz való jog kérdésével, a szerbek történeti szerepével foglalkozik. Ennek a mély gyökeret eresztő felfogásnak erőteljes visszaverődése az a tanulmány, amelyet dr. Kirilovity Dimitrije, a noviszádi történelmi társaság főtitkára írt »A magyarok asszimilációs sikerei Bácska, Bánát és Baranyában« cím alatt. A családnevek egyszerű analizisével igyekszik kimutatni, hogy nagy munka vár még a szerbségre, mert vissza kell szereznie az elmagyarosodott szláv családokat a szlávok számára. A szerző mielőtt járások szerint felsorolná a szláv eredetű magyar családneveket, a volt monarchia déli részének etnográfiai és szláv jellegét magyarázza. A bevezető sorokban azt mondja, hogy a háboru előtt nagyon megzavarta a monarchia vezetőinek politikai számításait az a körülmény, hogy Bácska, Bánát, Baranya szerb jellege erőteljesen kidomborodott. A 18. században végzett magyarországi telepítéseket a szláv tulsúly enyhítésére irányuló tervszerű törekvésnek nevezi. A Bánátban, Sztárakacsa és Sztáribecsej környékén 1884-ben letelepedett földművesekről a szerző azt állítja, hogy leginkább szlovák származásúak. A telepések, beleértve a magyar ajkuakat is, — mert Kirilovity szerint ilyenek is voltak — könnyen elhagyták az ország északi részén levő otthonukat, ahol a föld egészségtelen megosztása miatt nehéz viszonyok között éltek. A további megállapítások az idegen népek asszimilációjára vonatkoznak, s e kérdést elemezve, a szerző a fölé megszokott határozottsággal a következőket írja:

»Köztudomású, hogy a Trianon előtti Magyarországon a magyarok nagyszámu, nem magyarajku népet magukba olvasztottak. Az asszimilációt részben természetes uton, de főleg a magyarság privilegizált helyzetében, az államban hajtották végre; a legnagyobb eredményt azonban erőszakkal érték el, főleg az iskola és

egyház segítségével, abban az időben, amikor a nemzeti öntudat a többi népben még nem volt olyan erős, mint a magyarságban. A beolvasztódás folyamata 5—6 évtizeddel a letelepedés után a legtöbb faluban részben már le is zajlott, s hogy az irónia még nagyobb legyen, abban az időben ment végbe, mikor a bécsi központi kormányzat erős nyomást gyakorolt a városok germanizálására. A rendszeres asszimilációs politikának, amelyet a magyarok a Béccsel kötött 1867. évi megegyezés után következetesen folytattak, az volt a kimondott célja, hogy véglegesen likvidáljon egy sokkal előbb megkezdett folyamatot: a nem magyar népi elemek beolvasztását, s ennél még tovább menve, hogy eljusson azokhoz a nem magyar népi csoportokhoz is, amelyek más vallásuk, nagyobb ellenállásuk, s erősebb nemzeti öntudatuk folytán eddig nem estek áldozatúl az erőszakos asszimilációnak. E népcsoportok meghódítására irányuló törekvések azonban megbuktak az elvesztett háború, s főleg a trianoni békeszerződés következtében, de megmaradtak a széles néprétegek, amelyek előzőleg már asszimilálódtak.

Bácska, Bánát, Baranya területén nagy számban találhatók elmagyarosodott néptömegek. Az elmagyarosodott népek nagyobbára katolikus vallású szlovákok, akiket a bácskai nép ma is tótoknak nevez (az evangélikus vallású tótok tulnyomó része ugyanis hű maradt etnikai csoportjához). Kevésbé asszimilálódtak a sokácok, bunyevácok, németek, még kevésbé a rutének, horvátok, lengyelek, bolgárok, csehek, románok, zsidók, örmények, görögök, cincárok és cigányok. Vannak elmagyarosodott szerbek is. A kérdés tanulmányozása közben meglepett bennünket a következő családnevek nagy száma: Milutinovics, Mitrics, Vukománovics, Ivanisevics, Miletics, Majsztorovics, Radics, Péics, Sztanicsics, Danics Perisics, Milosevics, Banin, Medulaski stb., amely családnevek okot szolgáltatnak arra, hogy azokban egykori szerb családokat keressünk.

Ilyen megállapítások után dr. Kirilovity Dimitrije igyekszik elhithetni, hogy a kötelező jóakarattal és megfelelő tárgyilagossággal akarta összeállítani az »igazi fémjelzett« magyarok névsorát, ügyelve arra, hogy a sovinizmus tévutra ne sodorja. Hogy a szerzőnek ez a jóindulatu igyekezete mennyire sikerült, azt az olvasó döntse el. Mi főleg arra törekedtünk, hogy tanulmányának lényegét felvázoljuk. Komolyabb elmélkedésre késztet a tanulmány az a része, ahol a szerző többek között azt állítja, hogy a Tóth, Horvát, Rácz, Orosz, Oláh, Lengyel, Török, Cseh stb. nevek viselői eredetileg ahhoz a nemzethez tartoztak, melytől nevéket nyerték. Ismert külföldi tudósok állítják, hogy a tiszta faj elmélete megbukott, s ezt a teóriát elfogadható bizonyítékokkal teszik valószínűvé. Mi nem szállunk perbe Kirilovity megállapításaival, bár jól tudjuk, — s ezzel ő is tisztában van, — hogy sehol nemzetiségek lakta európai vidékeken nem lehet oly könnyen alkalmas adatokat ta-

látni annak bizonyítására, hogy teljes lehetetlenség a családnevek pusztá mérlegelésével megállapítani valakinek a nemzetiségi hovatartozását, mint itt Vojvodinában. Elég csupán arra utalnunk, hogy Zágribban hány tiszta magyar csengésű név viselője tölt be magas pozíciót. A zágrebi egyetem egyik büszkesége Andrássy Sándor és a horvát szövetkezeti mozgalom vezetői: Horváth, Herczeg, Szabó s a többiek is magyar nevet viselnek. Ha tehát elemzéssel megállapítható volna valakinek a nemzetisége, akkor mi is viselkedhetnénk azokat, akik elhorvátosodtak, vagy elszerbesedtek, mert ilyenek is akadnak. A szuboticei szállásokon pedig olyan magyarokat is találunk, akik — elbunyevácosodtak. Az agrárreform végrehajtásánál kiderült, hogy Krajezár, Szines, Kincses stb. szép magyar nevű családok, akik agrárfődekért jelentkeztek, egy szót sem tudnak magyarul. A szállásokon nevelkedtek és akármilyen furcsán is hangzik, elbunyevácosodtak. Mindez ismételt igazolása annak, hogy a Dunamedence népei állandóan keveredtek, s egymásra állandóan hatással voltak. Véleményünk szerint ma nem időszerű a családok eredetének kutatása, sokkal fontosabb s parancsolóbb a népek együttes boldogulásának keresése. A mai fel fogás s korszellem a Dunamedence népeinek a közeledéséért és nem szétválasztásáért küzd.

Helyszüke miatt nem sorolhattuk fel az összes családneveket, amelyeket dr. Kirilovity járasonként ismertet, azt hirdetve, hogy azok nem magyar eredetűek, hanem elmagyarosodott szlávok. Tá jékoztatásul kiragadunk néhány ilyen nevet. Szentán, a szentai járás községeiben és Sztárankanizsán: a Bakota, Bartók, Bubolya, Vida, Huzsvár, Batta, Gubányi, Kanyó, Koncz, Koszó, Muhi, Palásti, Gajdos, Zsótér, Árgyéus családneveket tartja idegeneknek, nem magyaroknak. Sztáribecsejen a Jávor, Poborai, Halápi családokat. A hosszú listán, az előbb felsorolt neveken kívül kétségte lenül vannak olyanok is, amelyek hangzása nem magyaros. De vajon Kirilovity fel tud-e mutatni egyetlen európai nemzetet, amelynek családi nevei száz százalékosan nemzetiek. Számos elvitathatatlán tévedésén kívül a szerzőnek az a megállapítása sem helytálló, hogy a Benkők, Ódriak, Bünök, Kalapátiak, Zaeszkók, Sétálók, Surányiak nem magyarok.

Tagadhatatlan azonban, hogy a névsorban néhány kimondot tan szerb, horvát, bunyevác családnevet is találunk. A Pankovics, Pletikoszics, Szkenderovics, Krsztekanics stb. nevek valóban nem magyar hangzásúak. Hogy a nevek viselői mégis elmagyarosodtak, annak megvannak a maga kulturális, gazdasági és lélektani okai is, amelyek mélyéig dr. Kirilovity nem hatolt s nem is igyekezett eljutni. Pedig, ha több fáradságot vesz, eljutott volna a magyar asszimilációs sikerek magyarázatához is. Asszimiláció volt, de ha tudni akarjuk, hogy miből állott, tudnunk kell azt is, hogy

mi volt az előidézője. Kirilovity erőszakos asszimilációról beszél. Ha erőszakos asszimiláció lett volna, akkor a ma is fenálló nyelv-szigetek nem őrizhették volna meg századokon keresztül nemzeti sajátosságukat s az idegen népcsoportok teljesen eltűntek volna, ehelyett megmaradtak, a horvátok, szerbek és románok nemzeti öntudatban s kulturában megerősödtek. Mi az asszimilációs eredményeket a magyar kultúra hatásával, a gazdasági kisugárzás vonzóerejével és még sok más eléggé ismert körülménnyel magyarázzuk.

*

Kirilovity Dimitrije dr., aki még legutóbb a dunai báni hivatal közoktatási osztályának az élén állott, tanulmánya végén következtetéseivel is megismertet, azt kérdezték, hogy közömbös maradhat-e a szlávok a visszaszlávítás kérdésében, a népraizi viszonyok ilyen állása és megvilágítása után? Szerinte: nem. A legnagyobb figyelmet kell szentelni az élmagyárosodott szlávok visszaszlávítására. A tanulmányíró elsősorban az egyházat és az iskolát ajánlja, amelyek a leghatásosabb eszközöknek bizonyultak a magyarosítási törekvésekben is. Kirilovity, aki erélyesen védekezik a sovinizmus vádjá ellen, akaratlanul beleesett a sovinizmusba, hiszen az utolsó sorokban tiltakozik az ellen, hogy az iskolai beiratkozásoknál a szülő állapítsa meg gyermeke nemzetiségét.

A Sztojadinovity-kormány sokkal türelmesebb és megértőbb a kisebbségekkel szemben, mint dr. Kirilovity Dimitrije, a vojvodina-i történelmi társaság főtársa, mert a kormány a kisebbségek őszinte örömeire és hálájára megszüntette a hirhedt névelemzést s megadta a szülőknek azt a jogot, hogy maguk döntsék el, milyen nemzetiségű iskolákba adják a gyermekeiket. Ugy érezzük, hogy dr. Kirilovity Dimitrije egész fajelméletére és a vojvodina-i családok eredetére vonatkozó kutatásaira a Sztojadinovity-kormány adta meg liberális kisebbségpolitikai s kulturális intézkedéseivel a legmegfelelőbb választ.

1937 őszén

I.

*Meghalni, nem!
Tiltakozom!*

*Ezek a részek összetartoznak,
ez a keserves próbákat kiállt,
annyi csapdán átkerült,
gyulladásoktól, vasuti katasztrófáktól,
földrengéstől, méregtől, gyilkosoktól,
az 1914 pestises idejétől, gránátok, srappellek,
bajonettek, mérgezgázoktól, beszakadó fedezékektől,
repülőbombáktól, megmenekült,
annyi betegség ostromát kiállt élet
nem eladó!*

*Minden az enyém:
a szemem, a hajam, a bőröm, a lehellet a tüdőmben,
agyam minden rezdülése,
szívem verése, vérem irama,
a bőröm,
a husom,
csontjaim,
nem adom egy porcikámat,
nem engedem,
tiltakozom!*

*Orvosok,
elő kétes szerszámaikkal!
Közigazdászok,
politikusok,
költők, tanárok!
Kihagyhattok a számításaitokból.
Ahogy csak tőlem telik,
ordítom:
élni!
A szemem, az orrom, a szájam: enyém,
nem adom,
nem engedem,*

tiltakozom,
Tele vagyok energiával,
tele vagyok testvérekkel
s a csahos frázisokra,
mi Európa új ifjúsága
mindenkinek hallhatóan felkiabáljuk
az élet új himnuszait.

Fergeteges akaratunkat.

II.

Áhítom a csendet, akarom a magányt,
nem bírom az utca csattogását,
a rádió kerepelését,
a fényreklámokat,

az aeroplanok biztos berregését,
a szívem feldübörgő, fájó zaját.
Mit ordítottok ti négy világtáj?
mit csattogtok kerekek az utca acél talpazatán?
emberséget, békét, baráti kézfogást?
mi dörömböl a felnyitott rádiótorokból?
Ázsia, Európa, Afrika,
riadtan hallgatom lázas szívverésetet.

Emberek, a hangok egymásbarobbant kakofóniájában
hová hurcoljátok meggyötört szíveteket?

Elég-e a szerelem felsziporkázó zivatara,
nyújthat-e vigasztalást
az évek kietlenén?

Elég-e a baráti szó
az arcodba sújtó öklökért?

1937 év végén
a megostorozottak fájdalma ég a bőrömön,
és a koldusok serege
feltarthatatlanul beömlik
a falak repedésein.

ARATÓ ENDRE

E R D E I M U Z S I K A

A husvét nyilván meg akarta szégyeníteni a karácsonyt. Tréfás ötlettel mintha hátra üzent volna neki:

— Ha te megvetted a fehér köntöst, én azért is abba öltözöm.

S azonmód sutba dobta a hagyományt, amely pirosnak tudja hajnalát, s olyan hőesést imádkozott a földre, hogy a himes tojások is összesugtak rá:

— Ha esze van a még lappangó tavalyi diónak: beperel minket, s bizonyísten meg is nyeri.

Mentségnek annyit gondoltak hozzá a pipázó öregek, hogy a kalendárium korán hozta a föltámadás ünnepét. Példálóztak a régi bölcseséggel is, mely a fekete karácsonyt fehér husvét ígéréttel kapcsolja össze.

A többi már égi föladat volt. El is végezte becsülettel a tollfosztást, s olyan fehérség terült a világra, hogy a templomi éneken túl senki sem vette komolyra az alleluját.

Csak Vas Bálint látott gyászt a márciussal megbirkózó fehérségben. Neki aztán minden fekete volt: a mező, az ut, a domb háta s legfőképpen az a néhány sor írás, amelyet egy nagy fehér papirosan az ágyán talált.

— »Vess véget a sok bajnak, Bálintom, magad is. Én elmentem, mert így halálig mégse gyötörhetjük egymást.«

Mindössze ennyit mondott a nagy betűs levél, amelyet az asszony láthatólag nagyon siettében hevenyészett megmagyarázásképpen ahhoz, hogy ő maga el is végezte a baj-temetést és bucsút kiáltott az eddigi életnek.

Vas Bálint elolvasta egypárszor és kinézett vigasztalásért a husvétii havas mezőre. De annak kevés szava termett hozzá.

Egyszerű erdészlakás volt ez a kilátó állomás, ahonnan inkább visszafelé nézelődhetett. Kicsi, csupaszin asszonyt látott, aki meleg lélekkel, fiatalon s köszönő nagy szemmel lépett át a küszöbön s minden szegénységnek úgy megörült, mintha nagy kincseket rejtő helyekre lett volna bennük. De azután lassan vádak és szemrehányások következtek, s ezek csirájában elfojtottak minden mentegetőzést. A sok herce-hurcának vége husvét napján ez az

egyszerű üzenet lett, amely a gyilkoló titkokra is szinte hízelt jóssággal tanít.

Vas Bálint erdész erre az üzenetre magában nagyon sötéten felelt. És az erdőtől göngyölődő, kései havas fehérséget úgy megátkozta, mintha az volna lelke előtt a meggondolatlan kárörvendezés.

Gondolataival bejáratta együttélésük rövid tavaszát, s emlékezése nyomán még az is megkeseredett, ami édesség volt benne. Pedig virágbontóan s nagy ígéretekkel fakadt életébe ez a hárfázó mese. Ösvények futottak eléjük, ahol még a szegénység is virágos mankóval, vidáman vág neki a sok örömjertő csalóknak. A tarka utvesztőn a gond árnyékával összemőtt számok is bolondosan hancuroztak s köztük a boldog reménység aranytollas madara úgy bujóskszott, hogy nem ígérkezett fárasztó vadászatnak elejteni akármelyik bokorban.

A visszavezető uton minden fordulónál, minden csalogató színlőlt előtt a nagy kerek szemű lány arca sugarazta a biztatót, hogy a szív muzsikájával kísért játék élet és valóság maradt. Vas Bálint szomorúságát szinte felbőszítette képzeletben ez az arc.

— Hogy változhatott meg egy pár hónap alatt ennyire?

Lelkének fele ahogy sajgott érte, a másik fele úgy undorodott. De nemcsak tőle: mindenkitől, aki a világ s a férfiak romlására asszonyoknak született.

— Le is lövöm talán, ha élém kerül még valaha.

A husvéti étel az asztalon várta, de ő nem óhajtotta az enni valót. Az üvegen akadt meg a szeme, abból színültig töltött s kivánság nélkül fölhajtott egy pohárral.

A másik gondolatban maga ellen fordította a vallató kérdéseket:

— Hát rossz voltam én? Változtam én csak valamit is? Bántottam, magára felejtettem, zaklattam valamivel?

Fölkapta puskáját, kitérte az ablakot s bámult kifelé a hóra, amelyen csiklandósan s veszejtő varázssal sugarainak rontó erejével orgonálta a maga kiméletlen énekét a tavaszi nap.

— Ha jönne megbánó arccal, meghallgatás nélkül itt pusztitanám el az udvaron, — és célzott is a puskával arra, amerről az asszony érkezését várta valami együgyű érzés.

Az udvar egy megvédett szögletében a galambjai begyeskedtek s magot keresgéltek. Célba vette a legfehérebb galambot s önkéntelenül elsütötte a fegyvert. A kis fehér szárnyas legyezővé tárta vérpettyes tollait s rosszalón pislogva bucsuzott a szédülő világtól. A többi fölrebent és haragos ijedtséggel keringett az udvar fölött. Vas Bálint későn eszmélt rá, hogy mi történt.

— Ha ezt megtettem, a másik még könnyebb lesz.

Hideg csodálkozással pillantott magába. Jobban csodálkozott azon, hogy ezt józanon s akarat nélkül megtette. Erre a megállapításra egymásután két pohárral töltött, mintha csakugyan készülneq valamire.

— Az Isten is hiába irgalmazna neki, ha most látnám, — fogadkozott — de más asszonyfélének se ajánlanám erre a sétát.

Érezte, hogy növel az élet minden ügyét elintézte. Vágy és szeretet nem terem meg benne többé, s él úgy, mint aki már minden temetésről haza érkezett.

— Egy vén szakácsnét majd csak keritek valahol. Másképpen mindenből elég volt.

Megint kinézett az ablakon és a puskáján csaknem elcsattant másodsor is a ravasz. A szénaboglya mögött két gyereket látott. Mind a ketten egy-egy rőzsekévével igyekeztek, de nehezen bírták a terhet s a kévét egy kis időre a földre dobták.

Vas Bálint rontó kedvében volt. Szitkozódva rájuk kiáltott az ablakból.

— Nézd a cudai tolvaj csemetéit! Még ünnepnap is lopáson az eszetek? Ide azzal a rőzsével!

A gyerekek egymásra rémültek, s a szemük messziről is elárulta az első gondolat jótanácsát, hogy innen iramodni kellene. De a puskacső gonoszul ott feketélt az ablakban, s a nézésük a másik pillanatban ijedt tanácsalanságot árult el.

— Nem hallottátok? Ide azzal a rőzsével, mert lövök.

A nagyobbik vétkes, egy hétéves-forma kis lány vállára erőlködte a terhet és indult. Utána a fiu is mérte a lépést megszeppenve és pislogva.

A rőzsét a ház elé fektették s igyekezetes, hosszú lábtörlés után bekopogtak.

— Másszatok be, két cudar mákvirág!

A rosszat jósló hangra benyitottak és ajtóhoz lapultán várták a folytatást. Vas Bálintnak enyhülést ígért a kivethető harag. Végigméregette őket s közelről úgy látta, hogy a két kis pirosképű kölyök szemében mintha csak a szem volna félelem, de annak sugara már inkább dac.

— Tudjátok-e, hogy az erdőben nincs gallyszedés? Hogy mertetek az erdőbe járni?

Föl tudta volna nyársalni őket, nem a bűnük, hanem a saját keserősége miatt.

A kislány még kerekre nyitotta nagy kék szemét, a pöttön hatéves legény mintha ugrásra készült volna.

— Nekünk nincsen fánk otthon, azért...

Vas Bálintot megbotránkozta az egyszerű felület.

— Ejnye.

Jobban rájuk nézett s nem tudta, mit tegyen.

— Kinek a gyerekei vagytok?

A két bűnös idegesen hallgatott.

— Ne lapítsatok a nyelveteken, mert széthasítom a fejeteket. A kislányhoz fordult.

— Ki az apád?

A lányka elpityeredett.

— Nekem nincs is apám.

A fiu csak vörösödött. Látszott, hogy a vérét forralja a sirás.

— Hát akkor az anyádat, hogy hívják?

— Azt Fehér Ágnesnek, — szepegte a szeméhez emelt köténye sarka alól.

— Aha.

Hallott róla s ismerte a faluból. Megesett lány volt, csinos, tiszta és nagyon szegény. A falu szélén lakott s tán még a szomszédját is elkerülte az utcán, ha szembe jött vele.

— Ugy. Hát a Fehér Ágnes gyerekei vagytok.

A kis leány mintha enyhíteni akart volna a helyzeten a teljesebb igazsággal.

— Csak én. A Pali csak úgy nálunk van.

— Nálatok van?

— Anyám fölfogadta, mer senkije se vót.

— Nézd csak, — csodálkozott el Vas Bálint — nem is rokonod talán?

— Nem.

Vas Bálint érdeklődéssel nézte a két kopott csemetét, s Fehér Ágnes, aki eddig is egyszer-másszor fölébresztette a kíváncsiságát, úgy állt előtte, mint aki valamivel kimagasodik az emberek közül. A jószág gorombaságával szólt rá a kis leányra.

— Mit pityeregsz itt. Nem eszlek meg, te nyafka.

Valami eszébe öltött s más irányba terelte a szót.

— Aztán mi jót ettetek máma, ha még fátok sincs?

Az evés említésére a két gyerek arca egyszerre szemlélődő kíváncsisággá vált az asztal felé.

— Rozi néni a szomszédból hozott reggel sonkalevet meg kenyeret. Azt ettünk.

— Hát akkor gyertek az asztalhoz. Van itt tojás, kolbász, sonka, még kalács is. Lássatok hozzá, de bátran, mer nagy baj lesz.

Odasegitette őket, adott a tányérjukra és már gyönyörködött bennük. Szinte az ő könnye csordult ki, amikor azok nehezen nyeltek. Az első falatok után a szó is jobban kinyiladozott bennük. A hézagos, gyerekes magyarázatok nyomán nagyjában képpé alakult, hogy milyen az élet Fehér Ágnes szobának bérelt kamrájában. Vas Bálint sokat bajlódott a csodálkozással, hogy így is lehet élni.

— Akkor hát tik nem régtül ismeritek egymást.

A nagy szemmel néző lányka nyugodtabb lett s most már a jóllakás után okosabban felelt.

— Palit édesanya vezette hozzánk. Elvót a bucsusokkal, aztán látta, hogy Palit verte az utcán egy öregasszony. A Pali annál az asszonnynál vót, de csak úgy nevelésre. Édesanya akkor oda ment és hazavezette hozzánk. Hallottam egyszer, hogy édesanya ezt mesélte a Rózi néninek. Akkor azt is mondta, hogy a bucsuban ezt megálmodta.

— Mit álmódott meg?

A kislány a vállát rázogatta.

— Én nem tudom.

Vas Bálint az asszonyára gondolt, a vonzó fehértestű, csupa-léleknek vélt teremtésére, aki idegesen följédt, valahányszor gyermekkel példálódzott előtte. Most már nevetni tudott volna rajta.

Nevetett is, de annak a gondolatnak, amely úgy nyílt benne, mint a vízi rózsa, ha jónak érzi a napot.

— Ide figyeljetek, csipiszek, — fordult a két gyerek felé és az arca mintha egy szép gondolattól kapta volna a vidámságot — a rózset itt hagyjátok és szaladtok haza. Mondjátok meg anyátoknak, hogy nekem egy gazdasszony kell ide. Azt is mondjátok meg, hogy a feleségem eiment. Aztán jöttek is vissza, de gyorsan!

A két gyerek egymásra nézett.

— Megyünk.

A kislány tapsolt is hozzá.

— Hát te minek örülsz?

— Annak, hogy Pali mindig mondja, hogy ő erdész szeretne lenni.

A kászálódó gyerekekre nézett.

— Meglátod, milyen jó lesz.

Már fogta is a fiu kezét és szaladt ki a szobából, egyenest a falu felé.

Vas Bálint arcán még az előbbi mosolygás élt. Amikor eltűntek, az óra elé állt, mintha vallatta volna. A mutató lassu utján számítgatta, hogy a két gyerek hol s merre tarthat. Most leérték a kanyarodóhoz... most a temetőnél vannak... most fölkanyarodnak a másik sor felé... most már otthon lehetnek... Sebtyben elmondják a dolgot, és Fehér Ágnes gondolkodik, tán hitetlenkedik is valamelyest. Azok sürgetik, hogy jöjjön, de mindjárt és Fehér Ágnes kendőt kap magára és utra kél.

Utra kél, lépdél utánuk, a gyerekek elől ugrándoznak és szinte huzzák visszaforduló tekintetükkel. — Az óra pontos, Fehér Ágnes is pontos, a gondolat se téved. Ahogy kiszámítja, úgy érkezik meg.

Vas Bálint az eresz alatt fogadja olyan tiszta örömmel, ahogy csak örvendhet ember, ha becsületes a szándéka.

— Isten hozta Ágnes.

— Adjon Isten!

— Megmondom röviden, hogy és mint. A feleségem elhagyott tegnap. Megszökött. Nem kerül vissza soha. Én pedig nem élhetek így. Megvan mindenem, de valaki kell, aki rendben tartson. Ha nem akar a szobámba térni, végezze a konyhán meg a ház körül, amit végezni kell. Ugy lesz minden, ahogy akarja.

Fehér Ágnes körülpillantott és mosolygott.

— Majd meglátjuk. A konyhát, kamrát, udvart vállalnám. De itt van ez a két pulya. Ezeket el nem hagyom én semmiért.

Berényi János: Erdei muzsika

Vas Bálint már kacagni is tudott.

A viláért se. Ezek nélkül magát se hívom. Négy tehén is van ám az istállóban, kellene hozzájuk jobban, mint gondolja.

Fehér Ágnes letette fejkendőjét, szétvizsgálódott a szobában és mindjárt talált is egy kis eligazítani valót. De kint már szürkült, és Vas Bálint szemével az asztal tájkát sűrgette.

— Tudja, még máma alig ettem valamit. De most érzem, hogy izlenék a vacsora.

— No akkor sietek.

Egy-két mozdulattal elrendezett mindent s közben befelé úgy vidámódott, mint aki boldogan szégyenli, hogy egy furcsa, de jó tréfába került. Vas Bálint az alatt a kinti tájkát nézte.

— Fehér és mégis szép a világ, — mondotta csendesen.

— Minden szép, ami fehér, — felelte Ágnes, és Vas Bálint egyszerre elhitte, hogy ebből a könnyű, röpké mondásból nagyon sokat tanult.

Boldogan nyújtózott utána és szinte a lilium titokzatos varázsa volt a vérében, hogy ez a fiatal, tünni, küzdeni tudó leány nemcsak a nevével és a bőre színével, hanem a lelkével is olyan fehér benne, mint az ezerszemmel kinyílt cseresznyevirág.

BERÉNYI JÁNOS

A FIATALABB NEMZEDÉK IRÁSAIBOL

I.

A jugoszláviai magyar ifjuság utja

A Jugoszláviában élő magyar kisebbség jövője megköveteli, hogy komolyan foglalkozzunk mindama kérdésekkel, melyek ifjuságunk helyzetét szorosán érintik. Kisebbségi ifjuságunk utját kijelölni annyi, mint kisebbségi jövőnk perspektíváját biztos vonalakkal előre megrajzolni. Különösen akkor van ennek értéke, ha maga az ifjuság vállalkozik rá, mert ifjuságunk eléggé öntudatos és érett arra, hogy maga jelölje ki az utat, mely őt az egészségesebb élet, a biztosabb jövő felé vezet. Sajnálatos tévedés volna azt hinni, hogy az ifjuság jövőjének megalapozásánál nem kívánja felhasználni s értékesíteni azokat a hasznos élettapasztalatokat, melyeket az öregek szereztek. Az ifjuság már sok esetben bebizonyította ennek ellenkezőjét. Élt azonban azzal a jogával, hogy oly természetű utasításokat és tanácsokat, melyeket az új életformával sehogyan sem tudott összeegyeztetni, mellőzött.

— Mielőtt azonban fejtegetésünkben tovább mennénk, ki kell jelölnünk a felvetett kérdés fõszempontját, irányító gondolatát. S ez, hogy ifjuságunk jövőjét, sorsának kialakulását mindig és egyedül adott körülményei határozzák meg. Más szóval: új alapvetõ problémához biztos kézzel csak úgy nyulhatunk, ha elõbb megismerjük magát az ifjuságot.

Ez alkalommal csak a munkás- és parasztifjuság helyzetét ismertetjük, mert errõl még kevés szó esett, már pedig ifjuságunk zömét a valóságban ezek a rétegek alkotják. Az értelmiségi ifjuság helyzetének feltárásával e sorok írója nem kíván foglalkozni. Ezt, elõtte már mások, hívatottabbak elvégezték. Ezenkívül mi sem fontosabb, mint a munkás- és parasztifjuság pontos szociográfiai megrajzolása. E rétegek megismerésének hiánya úgy szõlván teljesen elzárná elõlünk azokat a lehetõségeket, melyek a probléma megoldásához, a jugoszláviai magyar ifjuság helyes utirányának kijelöléséhez vezetnek.

A munkás- és parasztfiúság gazdasági helyzete ugy falvainkban, mint városainkban egyformán rossz és kiszomorító. Az életben mindig a legnagyobb leszorítottság és fizikai kihasználás a sorsuk. Ez épp úgy éri őket a szülők, mint a munkaadók részéről. A munkás- és parasztszülő alig várja, hogy gyereke felcserepedjék, a kötelező négy, esetleg hat elemi osztályt elvégezze, s máris kenyérkereső, nehéz munkába állítják. Sőt a legtöbb esetben, különösen a szegény földműves családoknál még ezt az időt sem várják be. Ebből következik azután az a sainálatos helyzet, hogy a gyerek, mire felnő, írni és olvasni is alig tud. Ily jelenségek kiváltképp a parasztfiúságnál találhatók.

Az elhelyezkedés kérdését a munkáscsaládoknál rendszerint úgy oldják meg, hogy a 10—12 éves gyereket kifutónak adják. A parasztcsaládoknál pedig, hogy béresnek, kanásznak vagy libapásztornak szerződtetik. Itt a szülők nem törődnek, s osztályhelyzetüknél fogva nem is törődhetnek, hogy gyerekeikre milyen sors vár, s hogy milyen lelki megaláztatásokat és testi szenvedéseket kell eltűrniök a verejtékes munkájukért fizetett csekély évi vagy havi bérért. Mindennél fontosabb — s a szüők egyedüli célja, — hogy a gyerek keresetével a család anyagi gondjai, úgy ahogy mérséklődjenek.

Idő multával aztán a kifutófiúból inas lesz, a béres vagy kanász pedig továbbra is megmarad régi sorsában. Az inasok 3—4 évig tart. Ezen idő alatt a körülötte lezajló eseményeket értelmetlenül, de nem minden belső szorongás és meghasonlás nélkül szemlélő gyermek a megaláztatások és kegyetlenségek legkülönbözőbb fázisain megy át. Jellemző erre a műhelyekben és kisebb gyárakban uralkodó bánásmód, mely az inasgyerekeket ember-számba sem veszi. Sok helyen a fizikailag fejletlen inasgyerekekre oly nehéz munkát biznak, melynek elvégzéséhez szinte állati erőfelfítésre van szükség. (Pl. kész munkák, különböző terhek elszállítása.)

A testi fenytést a tanonc már úgy megszokta, mint a napi étkezést. Tudja, hogy akár bünös, akár nem, a verések egyformán kijárnak. Egyszer a mester, máskor a segédek részéről. Az utóbbiak nagyon helytelenül így bosszulják meg az inasokukban elszennvedett megaláztatásokat. Ezért gyűlöletesekké is válnak a tanonc előtt. A parasztfiúsággal kapcsolatban, nagyjából ugyanazt állapíthatjuk meg. Csakhogy itt más természetűek a körülmények és indítók. A testi fenytések alkalmazása is különbözik amazokétól: kegyetlenebb, embertelenebb. Az inast pofon verik, a bérest vagy kanászt ostorral huzzák végig, de úgy, hogy a vér is kiserked többször a nyomában.

A munkásifjuság munkaideje meghaladja a napi 14—16 órát, a parasztfiúságé pedig: a napi 18—20 órát. A tanonc a műhelyi munkán kívül még egyéb munkát is kénytelen végezni. Piacra megy, mosogat, padlót surol, gyermeket dajkál stb. Ez természetesen azt hozza magával, hogy mikor inasévei letelnek és felsza-

badul, alig ért valamit a mesterségéhez. A félig-képzett, a mesterségének csak legelemibb részeihez konyító fiatal segédre a legtöbb helyen az azonnali elbocsátás sorsa vár. Más választás tehát nem marad a számára, minthogy nyakába vegye az országot, és munka után nézzen. Ez a körülmény ugyan hasznára válnék, mert szakképzettségét gyarapíthatná, de mivel túlnomóan csak helyi munkaerőket alkalmaznak, ez is szinte a lehetetlenséggel határos. Így csak egyetlen út marad számára, hogy a törvényt akaratlanul is kijátszva, odahaza dolgozzék, vagy helytelen értelmezésben: kontárkodiék. Ha ez sem lehetséges, az ily segéd is a munkanélküliek hatalmas táborát szaporítja.

A munkás- és parasztfiúság kulturális helyzete semmivel sem jobb a gazdaságinál, mert az előbbi az utóbbinak függvénye. A fiatal munkásnak vagy parasztnak, akinek minden idejét leköti a testet-lelket őrítő, végnélküli robot, nem igen van lehetősége arra, hogy csak megközelítőleg is lépést tartson korá kulturális fejlődésével. Megakadályozza ebben környezete is, mely a szellemi termékek élvezésében az ifjúság lelki megmértelvezését látja. Ez az aggodalom a legtöbb esetben nem is indokolatlan, de csak akkor, ha az u. n. szennyirodalmat érinti. A környezettől pedig nem lehet azt kívánni, hogy irodalom és irodalom között küönbséget tegyen.

Ha a munkás- és parasztfiúságnak van is rémi kapcsolata korával, melyben él, ez rendszerint a nonyvairodalmon keresztül történik. Hátborzongató regények, sötét rablótörténetek, biológiai funkciókat káros hatásban beállító, pornografikus írások azok, melyekben ifjúságunknak ez a része szellemi kielégülését megtalálja. Akadnak azonban munkás- és parasztfiúk, akiknek sikerült a környezet hatása alól magukat kivonniok, s az igazi kultura megismeréséig eljutniok. Ezek az ifiak, akiknek száma csak kevésre tehető, s akiket képzettségük magas szellemi teljesítményekre képesít, kiváló bizonyítékai annak, hogy a munkás- és parasztfiúság nagy tömegeiben megvan a kulturális készség, a tanulásra való hajlam s a szellemi élet szeretete, csak fel kell őket szabadítani rájuk erőszakolt bilincseiktől, hogy egy egészséges kulturumka keretében kifejlődjének.

Miután ifjúságunk fontos és számbeli többséget jelentő rétegeinek gazdasági és kulturális helyzetét felvázoltunk, előttünk áll a kérdés: melyik az az út, melyen a jugoszláviai magyar ifjúságnak el kell indulnia? S melyek azok a szempontok és irányelvek, melyeknek az ifjúságot egy emberségesebb jövő kiépítésének nagy munkájában vezetniök kell?

Az elmondottakból világosan láttuk, hogy ez az ifjúság, mely a történelmi erők szabad játékszere lett, nem ismeri a szép és jó fogalmát, s nehéz helyzeténél fogva nem rendelkezik az ifjúságra nézve annyira fontos optimizmussal. Magától értetődik tehát, hogy életszemléletét csak oly szempontok irányíthatják, melyek egyedi biztosítékai sorsa jobbrafordulásának. A mai ifjúságnak nem

a régi, hanem az új idők szellemében kell élnie, ha jelenét és jövőjét meg akarja menteni a pusztulástól. Ma, amikor már az egész világon megmozdult az ifjuság, (Magyarországon is), hogy demokratikus jelszavakkal új helyzetet teremtsen magának, a jugoszláviai magyar ifjuságnak sem lehet a régi jó idők szítáján szűrnie az élet tanulságait, és megváltó csodákra várakoznia. Sajnos, ifjuságunk, s kiváltkép értelmiségi ifjuságunk egy része még mindig haladásellenes s a nép elnyomatásának szolgálatában álló elveket követ. Egyedül ezzel magyarázhatjuk, hogy nálunk az impériumváltás óta még ma sem tudott egy életerős ifjusági mozgalom gyökeret verni, oly mozgalom, mely nemcsak az értelmiségi ifjuságra, hanem a munkás- és parasztifjuság nagy tömegeire is támaszkodik. Mert nem elég, hogy van már egy beográdi, zágrebi és szubotcai ifjusági egyesületünk, melyek többé-kevésbé eredményes munkát fejtenek ki, ezzel a jugoszláviai magyar ifjuság sorsa még korántsem nyert elintézését, mert ezek az egyesületek nélkülözik az általános jelleget, s jobbára csak a kevés számú értelmiségi ifjuság sorskérdéseivel foglalkoznak. A jugoszláviai magyar ifjuság mozgalmának a jövőben, ha élni akar, és nem vegetálni, a legszélesebb alapra kell épülnie és minden rétegre kiterjednie. Ifjuságunk útja csak az lehet, mely a munkás- és parasztifjuság nagy tömegeire minden tekintetben előnyös, s amely azok jelenlegi súlyos gazdasági és kulturális helyzetének gyökeres megreformálásából indul ki.

Senta.

Thurzó Lajos

II.

F Ö L D E M B E R E K

Ott lehetett őket látni mindennap a park előtt, a járdán. Reggel előbujtak valahonnan, este pedig újra eltűntek, mintha az alkony s a leereszkedő sötétség felitta volna őket. De a nappal ott töltötték. Ha nagy hideg szakadt rájuk, ide-odatopogtak, a karjukat rázták s bele-belehuhoztak a markukba, — ha pedig felengedett az idő, csendesen kiálltak a napra melegedni vagy magukat süttetni. Szintelen, horpadt arcú emberek voltak, s még porszinü rongyaikban is egymáshoz hasonlítottak.

Az élet nagyon fekete kenyeret osztott ki számukra. Napszám-ból vagy vasuti teheráru kirakásából tengődtek, nyomorogtak. Hordták a súlyos csomagot, zsákokat és egyéb mást, de télen még ennyi sem akadt, s jó volt, ha havat lapátolhattak vagy küldönc-

munkát végezhettek. Rosszabb életük volt a koldusoknál, azok legalább nem szakadtak meg a dologban, s ha kevés is, de mégis csurrant innen-onnan valami, úgyhogy nem kellett éhen halniok. A földemberek egyike meg is próbálkozott a koldulással, de akár ne tette volna, mert már az első ajtóban ráripakodtak:

— Nem szégyenli magát! Életerős ember s még koldulni jár... Miért nem megy dolgozni?

— Hová? — mordult ki belőle a keserűség. — Nem mondaná meg?

— Még szemtelenkedik is! — csapott rá az ajtóban álló. — Mindjárt rendőrt hívok, majd az ráncba szedi — fenyegetődözött.

Mit is szóihatott volna erre? Csendesesen megfordult s elsomolygott. Csak magában dohogott: Ugy, még rendőrt akartak hívni... Ellene, aki napok óta csak száraz kenyeret evet vagy még azt sem... Ellene, akitől étet, fát, ruhát, orvosságot várnak odahaza... Hát már mindenkinek joga van rendőrt hívni, aki jólakott, csak néki nem? Néki, akinek legjobban volna reá szüksége! Otthon a beteg gyerekek, a pipaszár karu, félig-vak asszony, a kipusztított lakás, a nincstelenség... Kinek van joga elsősorban az áliam támogatására, ha nem néki? Néki, beteg fiának, akinek felmondtak, akit kilöttek, mert vért köpött... S még ellene akarják hívni a rendőrt...

Abba is hagyta a koldulást, s másnap újra ott topogott a többivel, fagyos, meggémberedett tenyerébe huhogva s várva a jószerencsét, társaival, a nyomor hőseivel, akiknek semmi fény sem jutott az életből, csak köd, szomorúság, nélkülözés. Azok nem kérdezték: hol járt, mit csinált — a tegnap senkit sem érdekelt. Mindig a mában, a jelenben éltek. S a ma olyan volt, mint a tegnapi: Egyforma, szürke, nyomoruságos — meddő várakozás — káromkodás, köpködés, szitkozódás — fogat vicsgorgató tehetetlenség — éhes farkasok konclesése. Szinte könnyebbülés volt számukra, hogy összekerültek, egymásba marháltak, mérgüket kiköpködhették. Mert mindig akadt valami, amibe belekaphattak, s vad marcangolással téphették, szaggatták.

Aznapi reggel egy nagy, vörös, bütykös kézszerű ember kezdte el:

— Inkább éhön dögölnék...

— Éhön?

— Éhön én!

— Tudom — ingerkedett a másik, csufondárosan, s a szél ellen fordult, hogy rágyújtson garasos pipájára, melyet kibontott cigarettavégékkel tömködött meg.

- Ugy segélyjen a Teremtő! — csapott le nagyhangon.
Erre csend lett. Ujra járkálni, topogni kezdtek, s közben szürös tekintetüket egymásra villantották.
Később megint megszólalt a vörös ember:
— Nem én, még itt a piacon sem tűröm meg. Munkás-árulóval nem álok egyhelyen.
— Munkás-árulóval?
— Avval hát, munkás-árulóval.
— Aztán miért munkás-áruló a Gergő?
— Mert én csak egy célt ismerek: harcot a közösségért. Ő ezt elárulta! — tette le keményen a garast.
— Egy célt? — vont a kétségbe valamelyikük.
— Igenis, egy célt! — válaszolta meggyőződéssel. — Ezt a célt szolgálom a háboru óta, s ezt is fogom szolgálni, amíg lélekzek.
— Ez elv, János bácsi, ez kenyér? — támadt rá élesen az előbbi. — Ettől ugyan éhen döglünk.
— De éhen ám — toldta meg egy másik.
— S én mégis azt mondom, — emelte fel a hangját János, mint valami zászlót — a munkásnak az elv mellett ki kell tartani, mert ha ezt nem teszi, áruló!
S elégedetlenül félrevonult.
— Mi lelte az öreget — tudakolta egy közébük áuló.
— A Gergőt szidja, mert bejár a fasiszta-pártba?
— Aztán mi a fenének?
— Csak úgy, szolgának... Ide-odaküldözgetik, s napi 15—20 dinárt is megkeres... Szép pénz ez máma!
— Biz a szép pénz — hagyta helybe a másik, s utána tűnődött.
A többiek lassan újra járkálni kezdtek. Néha felemelték a karjukat s össze-összeapokodták, mintha a hideget akarnák ujjukból kiűzni, kiszélesíteni. Közben elkeseredetten néztek a sivár, téli világba. Csak Gergő nem mozdult. Még mindig ott állott a fához támaszkodva, mint akit valami nagy sérelem ért. S amint ott állt szóltanul, keményen maga elé meredve, olyan volt, akár egy hős, akinek nincs semmije, csak égő, testvéri szegényember-szeretete, a fakó, cafrangos rongyok alatt.

Szubotica.

Ulreich-Uzon Miklós

III.

I V Ó

— Már megint itt vagy? — förmedt a bátortalanul belépő Ivóra a testes, fekete mészárosné, úgy összehuzva szemöldökét, hogy a rongyos, didergő gyermek egy szempillantás alatt künn termett az utcán.

Pedig megmondta édesanyjának, aki a zimankós időben nehéz szívvel eresztette a Dráva tulsó partjára koldulni, hogy hiába megy, olyasmit ugysem adnak, amit hazavihet. Mindenütt azzai utasítják el, hogy már a tizedik! S amit néha mégis elébetesznek: a krumplilevest, ugyan hogy vigye haza? Talán lyukas zsebében? Pedig otthon egyik is, másik is nyaggatta, kicsiny testvérei: Juliska, Ilon, Péterke, Lajcsi és Boris vásárfiáért, mihaszna apja pedig pénzért. Pedig néki is megmondta, hogy pénzt sehol sem akarnak adni. De mit kapott érte? A hórihorgas, vörös bajszu ember csupacsont öklével úgy hátbavágta, hogy nekiesett az egyetlen rozoga ágyának, melyben édesanyja félelem és rettegés közt akkor várta a nyolcadik gyereket.

Dehát könnyű volt a vörös haju, zsarnokoskodó tunyaságnak, kit apjuknak szólítottak. Nyáron át, ha éppen kedve tartotta, csak leruccant Beográdba, valamit dolgozni, de mikor megunt a vako-latkeverést, egyszerűen hazatoloncoltatta magát. Így aztán olcsón utazott, s ráadásul még cigarettát is kirimáncodott a csendőrtől. Otthon pedig, mint az éhes vad, rávetette magát a gőzölgő puliszkára, s ha gyerekei véletlenül a tál után nyultak, úgy vicsorgatta a fogát, mint a kutya. De azért nem állhatta meg, hogy ne ócsároija aszszonya főztjét, oda-odadörgölvén az orra alá, hogy Beográdban bizony csevapcsicsot evett, s nem ilyen vacakot. Most azonban már jóllakott, már a kukoricamálé sem ízlett, tőpörtyűt kívánt, s hozzá két deci törkölyt, de odaállítva az ágya melé.

— Én vagyok az ur a házban — verte a mellét, és csak heverészett, vagy odakünn kujtorgott, egyik komától a másikhoz szomszédolva, egy-egy kupica pálinkáért. Közben nagyban szidta, káromolta ezt a nem-jó, büdös világot, mely nem juttatott néki legaiább harminc lánc földet, hanem csak nyolc gyereket. Cudar élet! — köpködté, mert nem állíthatott a házba legalább még egy ágyat, hogy abban egyedül, dunnák közt, kedvére henyélhetett volna.

Most még az asszony is rászakadt... Csak terem a sok gyerek, mint eső után a gomba — hánytorgatta.

— Hej asszony, megcsaltá, megcsaltá! — ordította többször félrészegen, fenyegetődzve, pedig minden újabb gyerek pontosan kilenc hónapra téli látogatásai után jelent meg. Abban a házban, melyben ő volt az ur, de amelyet éveken át az asszony szerzett sovány, keserves napszámból: mosással, vasalással, libatöméssel, s az Isten tudja mi mindenféle keserves munkáival. De most már ő se birta, jött a nyolcadik gyerek, s elveszett az ereje.

— Most majd én szógálok! — verte mellét a lusta ember, s kezdetnek mindjárt el is küldte a nagy hidegben tizenegyéves fiát koldulni.

— Aztán haza ne gyere ám paprikás szalonna, meg tőpörtyü nélkül! Értetted? Spekket paprikávaa! Anékü be ne tedd a lábad.

Igy került Ivó újra a mészárszék tájékára.

*

A zimankós hideg könnyeket csalt szemébe, a könnyek ráfagytak pilláira, ám dideregve tovább járta a füstölgő kéményü házakat, hogy összekoldulja apjának a paprikás szalonnára valót.

Akadtak helyek, ahol »bitang, csavargó kölyök«-nek nevezték és elzavarták, de akadtak olyanok is, ahol megkönyörültek rajta, ételmaradékot dugtak a kezébe, vagy rumos teát öntöttek belé, látván, hogy vékony rongyaiban egészen megkékült a hidegtől, de pénz, 25 parás, csak nagyritkán hullott a kezébe.

A főtcai pék két meleg zsemlyét adott, azt inge alá dugva, a mellén szorongatta, de a paprikás szalonna még mindig nem volt meg, pedig a nélkül nem mert haza menni. Ezért fordult vissza újból a mészárosék tájékára. Mellesleg abban is reménykedett, hogy nem az asszony, hanem az ember lesz az üzletben, s talán könnyörléteesebbnek mutatkozik. Amennyire tehát megdermedt lábait engedték, odavánszorgott a mészárszékhez, de az ajtónál nem jutott tovább, ott tétovázott. — Pedig csak a kilincset kellene lenyomnia, egész kicsit, s már benn lehetne — biztatgatta magát. De hátha mégis az asszony lesz az üzletben? — riasztotta a lehetőség. Ezért előkotlásztta az összekoldult hat darab 25 parást, hogy szükség esetén elrakja ki a pútra, mintha vásárolni akarna, s nem kéregetni. S hogy még bizonyosabb legyen, odanyomta csepegő orrát a jégvirágos üvegajtóhoz, hogy terepszemlét tartson. A csodás virágokkal beszótt, becsipkézett üveglap mintegy két dináros helyen lassan felengedett, s kukucsálót kínált a börtörtalan gyermeknek. A csöppnyi résen csak lassan és nehezen lehetett áttekinteni a helyiséget. De Ivó annyit már megállapított. hogy az üzletben senki sem tartózkodik. — Senki!

Most a hidegtől és izgalomtól remegve, akaratlanul lenyomta a kilincset. Éles, riasztó csilingelés verte fel a házat, s egészen hátraszaladt valahová az udvarba. Ám hívó szavára senki sem futott be. Ivó úgy állt a jéghideg, márványpultos helyiségben, mint a kövémeredt királyfi az elátkozott kastélyban. Életében először akadt alkalma, hogy zavartalanul szemlélhesse az üzlet mesés gazdagságát. Pillantása lassan siklott a rózsaszínű sonkákról, a kövér, pocakos szalámi rudakra, a karcsu kolbászokra, a dagadt hurkákra, a villanó fehérségű szaonnadarabokra. Némelyik jól be volt dörzsölve édes, piros paprikával, s csak úgy kínálta magát a szemlélőnek. Valamennyi ott lógott, szépen, sorban, a csillogó nikkal kampon, a tiszta majonika csempékkel kirakott falon.

Ivó csak állt és bámult, s lassan sokféle érzés gyülemlt fel lelkében: öröm, félelem, kétségbeesés, gyávaság s vaiami névtelen düh, a nincstelen gyermek tehetetlen sóvárgása az elérhetetlen után. Ha mindez az övé lehetne!... A kövér sonkák, a pirosra sült tepertők, a »spekk«, ahogy apja mondta. Maga se tudta, hogyan buggyant ki száján egyszerre ez a mondat:

— Könnyörüljön rajtam asszonyoság!

Hisz senki sem volt az üzletben. Hangja üresen kongott. Senki sem felelt reá. Még azt sem: »Már megint itt vagy?«

Szive vadul zakatolt, torka fájón kiszáradt. Mintha a konyhába vezető ajtón hirtelen meglebbentek volna a pehelykönnyű csipkefüggönyök... Nem, semmi sem mozdult. Csak képzelődött.

Lélekzete megforrósodott, tenyerei nyirkot eresztettek, orrát megütötte a bőrén felemeledett fémpénzecskek átható büze. Szinte az alamiznaszagot érezte rajtuk... Szemei tétován siklottak ide-oda, tehetetlen vágyakozással, megkivánással...

— Senki sincs itt? — Kérdezte rebegeve, félálulásba hullón.

A csend úgy elnyelte a hangját, mint a Dráva vize a belehajigált kavicsokat.

— Én vagyok az ur a házban, spekket hozz! — hallotta megszű, kavargó révületben apja parancsoló hangját.

Igen, spekket. Most itt lóg az orra előtt, karnyujtásnyira... Mégis tulmassze. Kínosan emeli lábait, amint előre lép. Agyában képek kergetődznek: a fekete bajszos, vastag mézárósné, a gumibotos rendőr, beteg édesanyja, testvérei, meg vörös haju, lusta apja... Minden összeszövődött, összezavarodott. Semmivei sincs tisztában. Csak egyet tud, azt, hogy most a szalonna után fog nyulni... hogy lopni fog...

Lopni! — Milyen rettenetes szó! És mégis azt fogja csinálni, mert kell, mert apja úgy parancsol. De minél előbb, minél hamarabb, mielőtt vaiaki jönne s belépne.

Künn szítál a köd, egyre szítál.

Égő szemmel még egyszer átfog mindent. Kivüle senki sincs az üzletben. Kezével odaér a szalonnához. Végigborzong... Majd metsző fájdalmat érez a gyomra táján...

— Jaj, valaki jön...

De senki sem jött.

Alig lélekzett. S egész testében remegett.

— Éhes vagy? Éhesek vagytok? ... Vedd, marad itt még elég. Mire vársz? — hallotta a csábitó, unszoló hangot — Vedd, siess, aztán menjél! — Sürgette ismét az előbbi hang. — Nem hallod?

Karjai lehanyatlottak, elöntötte a forróság. Váratlanul anyja képe ködlött fel előtte, szomorú nézésével, s nagymesszirői hallotta óvó, intő, jótakaró szavait:

— Fiam, csak ezt ne tedd, ne lopj... Ne, ne... könnyörögte.

Ivó utána ismételte. Azután, mint aki egyik álombóli a másikba hemperedik, újra a régi, kinzó kérdést motyogta:

— Senki sincs itthon, senki?

S mintha egy egész világ felelt volna vissza:

— *Senki!*

Senki... Roskadt magába. — Ó, hát miért nem jön már valaki? Miért nem mentik meg, miért hagyják egyedül?

Kétségbeesésében könnyek tódultak a szemébe, s végigcsurogtak az arcán.

Miért nem jönnek? Miért engedik, hogy lopjon, hogy vétkes dolgot műveljen? Mert minden eilene szegül, minden lopásra bujtotgatja: az üres helyiség, az apja, az éhsége, a kívánsága...

Már alig áll a lábán, a zsemlyék nedvesen tapadtak sovány, izzadtságtól didergő melléhez, a hidegtől megkékült körmei égtek, szurták. Utolsó erejével bágyadtan suttogetta maga elé:

— Senki sincs itt?...

Ekkor kívülről léptek hallatszottak, valaki megérintette a kilincset, lenyomta, mire éles, kiabáló csilingelés szaladt varahová hátra, a hátsó konyhába vagy udvarba, hogy jelezze a vásárló érkezését. Erre belülről ajtócsapódás hallatszott, nyugodt, lassu, egyenletes lépések közledtek, s a kitáruló csipkefüggönyös ajtón magas, bánatos, fekete ruhás asszony lépett be: a mészáros jószíviü, özvegy nővére.

— Mi tetszik? — kérdezte halkán, udvariasan, kiszolgálásra készen.

Ivó egészen összezsugorodott, mintha lopáson érték volna, félenken vállai közé huzta fejét, félig lehunyta szemét, s bátortalanul odaejtette a jéghideg márványpulttra a kezében szorongatott és átmelegedett öt darab 25 parást.

— Paprikás szalonnát kérek — rebegette inkább, mint mondta, büntudattal a hangjában.

Az asszony pillanatnyi szánakozásai rajta felejtette tekintetét, azután odament a nikkal fogashoz, leakasztotta az egyik keskeny, paprikás szalonnarudat, s a hosszú, fényes, lapos késsel, ügyesen, több vékony szeletet nyisszantott le a kisimitott papírra.

Mikor Ivó kezébe kapta, sietve kiiskolta a helyiségből, de kiérve az utcára, újra kibuggyantak a könnyei, s valamiért sírnia kellett, nagyon sírnia, valamiért, ami még mindig fájt, de a kiszikkadó, elcsendesülő sirással jólesően, megnyugtatón elcsitult.

Ludbrég, Muraköz, 1937. november.

Kramarits Erna

Pál régensherceg muzeuma Beogradban

Pál régensherceg muzeuma tíz éves multra tekinthet vissza. Muzéumok életében tíz év rövid idő, de a herceg magángyűjteménye, mely a beográdi régi szerb—török stílusban épült hercegi konakból, a lüktető centrumban pompázó királyi palota új szárnyába került, világviszonylatban is nagy értéke Jugoszlávia népi, történelmi és művészeti életének. Érdekes ez a gyűjtemény, mert a régensherceg lelkes, fiatal művészlelke elgondolásból fakadt, az oxfordi egyetem művészettörténelmi kollégiuma egykori hallgatójának művészalmából, aki épen a múlt hónapokban hozta haza a nyolcszázéves »Alma mater« diszdoktori oklevelét. És értékes is. Minden darabja egy nagy művészegyeniség izlését, kulturáját tükrözteti vissza, egy egyéniségét, akinek muzeumot alapító szándéka nem a múlt század fedelmeinek nagyuri spleenjéből lett valóság, hanem komoly akarásból, Jugoszlávia kulturéletének olyan intézményét megalapítani, mely összefoglalója lenne mindannak, ami a történelemelőtti korszaktól napjainkig a mai Jugoszlávia területén történelmi és művészeti kincsül alkottak. A mai Jugoszlávia kultur- és művészettörténete szeszélyes, szélingázó és kalandos. Az európai kataklizma s a népek kulturájának minden változása hagyott itt nyomokat s azt lehetné az ember, hogy a történelem viharaiiban itt a művészet el is vesztetett. És most itt van, itt a lázas Mában, hogy évszázadok kulturájának teljes, világos kivonatát adja egyben felbecsülhetetlen bizonyítékát Jugoszlávia művészetet teremtő erejének.

Karagyogyevity Pál herceg, túl az oxfordi művészetkulturán, a művészet iránti rajongást szellemi örökségül is kapta. Nagybátyja, Bozsidar Karagyogyevity, a századforduló kiváló festője, a párisi művészkolónia ismert tagja volt, aki gazdag tájélményei — velencei képeinek színtolt-

in már a nagy francia impresszionizmus első, kezdő nyomai ütöttek át — mellett, regényeket, novellákat is írt. S hogy a Karagyorgyevityek országos gondjaik mellett sosem feledkeztek meg népiük izlésének, tudásának fejlesztéséről, maradandó emlék erre a tragikus végetért Sándor király szép gesztusa. A szűknek bizonyult muzeum helyiségéül a királyi palota kétemeltes új szárnyát ajándékozta, hatalmas, világos termeket, Pál régensherceg muzeumának mai otthonát, amely a herceg teljes gyűjteménye mellett, más adományok s állami hozzájárulásból az új helyiségben már állami muzeum lett.

Az új muzeumot 1936 januárjában nyitották meg s azóta folyton szaporodó gyűjtemények mellett, időnkénti kiállítások keretén belül a mai európai korszerű művészet különböző kollekcióit is bemutatják. Így láthattuk többek közt a hatalmas anyagu modern francia gyűjteményt, egy igen értékes dán gyűjteményt s legutóbb pedig egy nagy török és egy lengyel kiállítást. A muzeum ezenkívül az ország különböző részeiben ásatásokat végeztet. A művészettörténelem legújabb fejezeteiből tudjuk, hogy a mai Jugoszlávia területén végzett ásatások, így a Gradsko melletti stobii és Bitolj körüli herakleai maradványok, az Ochrid-tó közelében fekvő trebenistei-görög leletek világhírűek. Az ásatások gazdag leleteit kiegészítik azok a művészeti kutatások, melyeket a muzeum műtörténészei a középkori szerb kolostorok freskóiból, ikonjaiból, és ereklyéiből végeznek.

Sétáljunk most végig a kitünően elrendezett, tökéletes megvilágítású tágas muzeumon, hogy a rövid néhány perc alatt, ha csak vázlatos, de némi ismertetést adhassak arról a gazdag anyagról, ami itt választékos művészi izléssel, gondossággal s a művészi érzék tökéletes rendszerével felhalmozódott.

A széles lépcsőkről nyíló bejáraton túl, a hatalmas márvány előcsarnokban s az abból nyíló földszinti termekben vannak az előbb említett ásatások gazdag gyűjteményei, s stobii, római és bizánci telepek maradványai, emlékei, a Krisztus születése utáni 300 évből itt maradt bazilika bejáratának dus ornamentikájú oszlopai, legionárius sírok s a stobii ásatások plasztikus leletei: egy klasszikus ihletettségi Dionisus szobor, egy tógás római patricius életnagyságu szobra, továbbá torzók, halotti maszkok, sok száz apró szobor és a trebenistei hellén leletek, melyek közül egy fejkendős asszony ma is frissen ható mellszobra, több értékes váza, köedény, korsó, aranydiszek jelentenek régészeti szempontból is nagy értéket. Itt e termekben nyertek elhelyezést a mai Jugoszlávia őskori és a népvándorlást követő időkből származó leleteinek értékesebb darabjai, a bácskai, bánáti, dunamenti, szerémségi őstelepek maradványai, főleg ékszerek, arany-ezüst láncok s itt van az a világhíressé vált prehisztórikus kis faszekerecske is, alighanem az ősemler nagy elképzelésű faragványa gyermeke számára, akit e háromkerekű, madárfejet utánzó, tengelyen álló, ugyancsak madárfeji kocsissal felszerelt tákolmánnyal akart megörvendeztetni. A pancsovákörnyéki neolitikus-korszakbeli leletek, a Krisztus előtt kétezer évre tehető csókai bronzleletek egyes darabjaiban, főleg a cserépedényekben és fafaragásokban a dunamdencei ősi népek közösségének határozottan egységes jellegű stilsa bontakozik ki. A morvaországi Macoha leleteiből, a magyarországi zöldhalompusztai skita sírletekekből és az Alduna mentén feltárt telepek, sírok apró tárgyaiból, a különböző fibulák és csattokból a népi tudomány mai gazdag adattára segítségével nem lenne nehéz a primitív, kulturában élt dunai ősi népek közös primitív művészrajongására rámutatni. A Pál régensherceg muzeuma ősi

gyűjteményének nem egy darabja, ehhez a feltevéshöz megdönthetetlen bizonyítékokat ad.

A régi szerb gyűjtemény, amely tulajdonképpen most van megszerzés alatt, a XIV. és XV. század templomi köreliefjeinek néhány darabjára, templomi kegyzsereke, a régi szerb fejedelemségek ércpénzgyűjteményére szorítkozik. Itt van a középkori szerb kultúra legkimagaslóbb kincse, Dusán cárnak, a Bátorinak, piros iniciálás, kézzel írott kodexe is, amelyet a tizennegyedik század közepén Skopje és környéke fészére adott ki. Ez a kodex, a modern államélet és állami adminisztráció alapjait vetette meg és tudva levő, hogy a későbbi szerb fejedelmek a nagy cár kodexének utmutatásain haladtak. A XII. századbéli, színes, üde iniciálékkal díszített »Miroslav evangélium« is itt van, amit a Nemanjídák dinasztiájának megalapítója, Stevan testvére, a zahumljei Miroslav herceg részére készített. A kitűnően konzervált kézirat a pétervári Eremitage könyvtárából került Beogradba.

Az első emelet előcsarnoka a szerb piktúra első jelentkezésének és a történelmi portretista festők kibontakozásának jellegzetes gyűjteménye. A kor, a XVIII. század, — a korábbi kísérletek eredményei sajnos elhaladhattak — a nyugati arcképfestőgeneráció első kibontakozása, élőkön a nagyon termékeny Radonics, K. Jovanovics és Predics, akiknek a romanticizmus felé hajló szemléletükben még ott van az akadémia klasszicizmusa, technikája és a látás hűsége. Portréik dusszakál'u püspököket, szentimentális, borongós tekintetű költőket örökítenek meg. Az előcsarnokból nyíló termek a Karagyorgyevity és az Obradovics dinasztiák arcképcsarnokát, gyűjteményét és a 19 századbéli piktúra hatalmas anyagát öleli fel. A királyi családok termeiben sok a porcellán, szép régi handzsárok, teljesen felszerelt házi gyógyszerterek, rengeteg plasztikus szépségű régi díszöltözöt s a királyi családok portréi. Ezen gyűjtemény után a nagy történelmi vásznak terme következik, Paja Jovanovicsnak hatalmas alkotása Dusán cár koronázásáról, melynek eklotikus, dekoratív művészetéből is kitör a kompozíció ereje és freskószerűsége. Igen szép kép a Rista Vukanovics guzlárja, a vak dalnok drámai arcjátékával s a tompa színek alól kitörő, impresszionisztikus hatásával. Majd Vuk Karadzics szoba üdít fel bennünket. A sok szín és királyi pompa után, a nagy népevelő holmijai: poharai, régi órája kézzelfaragott furulyái, apró okulárei. Egyszerűsége patriarchális és jellemző, hogy a mult század derekának legnagyobb szerb intellektuelje hogyan és mely miliőben élt. Ugyane kor festői több kis termet töltenek meg, így említéseméltók Katarina Ivanovics csendéletei, Konstantinovics Arzenovics tájai s Josip Tominc portréi.

Most elérkeztünk a mult század közepe s utolsó évtizedei termeihez, a romanticizmus élő hatásában s az akadémizmus részletező, reális effektusaiiban dolgozó szerb festők gyűjteményéhez. A költő Gyura Jakšics egy kis képe van itt, Omladozó várfal tövében alsó katonák; Gyorgye Krsztics kis, intimjellegű tájlejegyzései a régi kolostorokról, magányos csendes városkáról és a sárgázöldes szín sivárságával festett kozzopolyei táj, melynek realiztikus valóságában már a barbizoniak törekvése mutatkozik. Általában, hihetetlen és szavakkal el sem tudom mondani, hogy az első termek régi portréfestőtől idáig, a szerb piktúrának mily villámgyors fejlődésén sétálunk át; s ha majd tovább haladunk, már nyomát sem követhetjük a rohanó tempóju fejlődésnek. Majd Páris is következik, napjaink Montparnasseának tomboló keresése, míg itt München, Bécs és valami Párisból: az impresszionizmusból, Bécsből: a szecesszióból. de mindez az egészséges józan meglátásnak azzal a szilárd elhatározásá-

val, ami, mint a magyar pikturában is, a frissen feltört népek kulturerejéből fakad. Legjobb példa erre a Gyorgye Krsztics termének több vászna és Paja Jovanovics keresése, három-négy alapvető kompozíciós téma felé törekvése, amiből végül is Pupinnak, a nagy fizikusnak valóságos novelisztikus hatása, jó interiőrü portréja emelkedik ki.

Igy érünk el a modernekhez, a horvát és szlovén festőkkel gazdagított szerb pikturának jugoszláv festőművészetté érett korszakához, amelyek majd minden egyes darabja Pál régensherceg évről-évre eszközölt bevásárlásainak s a jugoszláv pikturát bőkezűen támogató díjainak eredménye.

Leon Koennak, a néhány évvel ezelőtt elhunyt festőnek erősen irodalmi élményeket adó, a konkrét forma kifejezését elkerülő, vázlatos modorban tartott barokk törekvésű vásznai kis gyűjteménye mellett van az ugyancsak elhunyt Nadešda Petrovics több szép képe, így a párisi tavasz zöldjébe árnyalt Notre Dame, a nap ezer sugarától tomboló Prizrend, háttérben karcsu minarétekkel. A szlovén festőnek, Matej Jamannak, a közvetlen természetszemlélet impresszionista modorában tartott kis blédi tájképe, a jugoszláv impresszionista festészet legértékesebbjeinek egyike. A dubrovnikai ősz mesternek Markó Muratnak, a naturalista szellem minden értékével kihangsúlyozott konavljai nője, Milivoje Uzelac nagy aktképe a festőről és a modellről, amelyen az egytomusú, barnára monotonizált alakok háttérben virágos ablak kéklő tenger s egy vitorlás árbocai látszanak és Mile Milunovicsnak kis csendélete — két hal, citrom — a leegyszerűsödött formaadás és külön utakat járó modern piktura értékei, amelyek mellett Branko Popovics kitűnő önportréja, a cesanerie hagyományokon át friss utat tört Petar Dobrovics csendéletei, Milan Konjovics kettős ingadozású romantikus — naturalista és impresszionista modorban adott bácskai falurészlete, Vilko Gecannak az arcképpozíció franciás meglazulásával meglátott női portréja és az irodalmi motívumokat kereső Marko Cselebonovics szemléleti módjának mélysége, a témához intenzíven igazodó színei azok, amelyek az élő jugoszláv festészet e hatalmas kollekciójából is kiemelkednek és a modern jugoszláv pikturának a nyugat-európai törekvésekkel egy síkon haladó, jövő irányát kijelölik.

A második emelet halljában Ivan Mestrovics kariatidjai, a Kosovopoljébe tervezett hatalmas emlékmű vázlatai, a márványba faragott két özvegy örökbevett fájdalma és a nagy sfinksz, Minderre újra kitérni talán felesleges, Mestrovics-tanulmányomban minderről részletesen írtam, most csak annyit, hogy a muzeum vezetőségének sikerült Mestrovics nagyobb alkotásainak első gipszmodelljeit, tanulmányait megszerezni s hovatovább az itteni gyűjtemény is hiánytalanul reprezentálhatja Jugoszlávia legnagyobb szobrászatát, aki máris a világ plasztikusai élén halad.

A második emelet termeiben az európai nemzetek külön gyűjteményei vannak, melyeknek tulnyomórésze ugyancsak Pál régensherceg magánmuzeumából került ki. Igen értékes az angol gyűjtemény, benne Watts egy friss portréja, Sickert dieppoi tengri tájképe, Ramsay expressionista élményű őserdője és William Rothenstein hűségese, leegyszerűsödöttségében is erőteljes tanulmánya az arab harcosnak öltözött legendás Lawrence ezredesről. Egy kis holland gyűjteményben legjellegzetesebbek a tenger tanulmányozó s egy hajós háttér előtt álló halász-család képe, továbbá Isaac Israels jó naturalista formákat adó erőteljes színezésű vászna: a doboló nő. A külföldi kollekciók legértékesebbje a francia gyűjtemény. Majdnem három termet tölt meg. Az elsőben Corot parkrészlete, Gauguin tahiti nője, Degas fürdőző nője, Derain gyümölcs-szend-

élete, Vlaminok havas téli tája, Pissarro zsufolt zsvajos párisi tere, majd tovább a legmodernebbek: Utrillo, Chagall, Modigliani s egy remekbékészült tussrajz Van Goghtól. Néhány belga festő tájképe, sok orosz, főleg a Párisban élő s a jugoszláv fővárosban is gyakran megfordult emigráns festő: a két Korovin nagyszerű megvilágítású párisi uccaképei, Kuznjecov nagy vászna, a művész leányának formahangsúlyozó portréja s végül a fiatalsga, szépsége teljében meghalt Baszkircsev Mária képe a festő Karagyorgyevicsről, háttérben Páris háztetői. Több bulgár és román festő vászna között látunk néhány magyar képet is, Iványi Grünwald egy antinaturalista formával bezárt, sötétbe mártott tájképét, egy nagyon friss falusi utcaszéletet Rudnay Gyuláról.

Időnk letét és sétánk rapszodikus impressziói csak hozzávetőlegesen jellemezheték ezt a nagyon gazdag muzeumot, amelyből, ha ki is maradtak a művészttörténet nagy klasszikusai, itt vannak mindazok, akik a mai Jugoszlávia piktorális és plasztikai jelentőségét mutatják. A muzeum európai nevű igazgatója, Milan *Kasarin*, a kitűnő regényíró, a muzeum létiogosuultságát, jelentőségét a jugoszláv történelmi hagyományoknak a modern művészetszemléletig érő magasabbrendűségében látja, egyben abban a törekvésben, hogy a mai világművészetről időközönként olyan reprezentáns kiállításokat adjon, amelyek az egyre jelentősebb jugoszláv képzőművészetre megtermékenyítő hatással vannak.

Alapítójának, Pál régenshercegnek művészeti világszemléletét reprezentálja Beográd fiatal modern muzeuma, amelyben a középkori Szerbia és a mai Jugoszlávia kincseiből egy friss energiától duzzadó balkáni nép szelleme tör utat a legnyugatibb Európa felé.

Beográd, 1937. december végén.

KÁZMÉR ERNŐ

AZ ELSŐ VÁSÁRFIA*

A vásárosok sátrainál már nem ólalkodott a bámészködők hada. Csak némelyik helyen, a kardnyelőnél meg a gyorsfényképésznél lézengett még néhány járókelő. De azok kedvéért nem volt érdeemes nyitva tartani a boltot. A sátrakat egyenként bontani kezdték. A kocsisaroglyákról előkerült az öblös áruláda. Abba rakták a polcokra rakott helmit, hogy újabb vásárra vigyék.

A tér elején van a mézesbábsor. A templommal szemben a sétány legszebb helyén. Itt vásárolják a falusi legények s lányok kis ajándékaikat. Apró játékszereket: kaucsuk-babákat, főzőkanalat, hamistükröt, melltűt, nyakláncot. Sőt a megszólalásig az igazihoz hasonlító jegy-gyűrűt. Amit nemcsak egy délután lehet viselni feltűnést kelteve, azért, hogy meg lehessen tudni: kit érdekel s kinek fájditja meg a szívét, hanem amit ládafiába is el lehet tenni és még

* A pályázatra beküldött, de pályázaton kívüli novellaanyagból.

azután is sokáig nézegetni, amíg a rézkarika arannyá nem válik, s amíg a templomtérben napsugárban támadt szerelemből nem lesz igazi kézfogó.

Dévaj kedvek egynapos szabadsága, szívek mélyén lakó vonzalmat hoz fel rejtekhelyéről. S ha szavakkal nem is, de jól választott ajándékkal, szívbéli dolgoknak igen közeli meghatározását lehet adni. A mézeskalács ilyenkor nemcsak népi sütemény, hanem szerelmi levelező is. Nem cikornyás szóvirágok teszik a szövegét a tükör alatti versikének. Egyszerű s mégis ékes üdvözlés az. Szív adja szívnek — szívesen...

Aranybölcsőben kis pulya: többnyire menyecskéknek való ajándék. De pironkodó leányasszonyok ijesztgetésére is alkalmas. A lovaskatona gyermekek öröme. Kislányoké: a mézesbábu. A szerelmesnek, kedvesnek egyedül és kizárólagosan mézeskalács-szív kötelező. Szív, amelynek közepén kis tükörben látható az a kép, amit önnön szívében őriz a mézeskalács-émlék adományozója.

Ez a mézeskalácsszív, amiről most szó van, estefelé még mindig ott állott a felső polcon kevesedmagával. A szélén egy ici-píci töréssel, amit vidám válogatók keze ejthetett. A szebbeket, mutatósbakat a koradélutáni órákban megvásárolták. Mert a későbbi vevőknek kevés vásáron van becsülete. Csak a gyerekek alku-doznak még az egy dináros nyakláncfüzérre, amit az ékszer kellő kiélvezése és használata után igen izletes eledelként lehet elfogyasztani.

A megsebesült szív sorsával megbékélve várta, hogy a láda mélyére kerüljön, s otthon talán a darálógéphez, hogy elváltozás után — tudj Isten hányadszor — újabb lélekvándorlásra menjen át, barnább testet öltson és sima pite legyen belőle. De a Sors könnyében azt írták a szerelem jelképes követéről, hogy be fogja tölteni hivatását.

A templom fölött uton haladó magános leány véletlenül összetalálkozott a hazafelé induló legénnyel. Ennek a bosszu, a kacéran, más gyűrűjével kérkedő szerető megleckéztetése volt a gondolata, amikor a kis falusi Hófehérke eléje került. Megszólította:

— Hová mégy, Rozi?

— Keresztanyámékhoz, — válaszolta a lány csodálkozó hangon, de szívesen. A legény megállt, mintha a mondanivalójával nem lenne tisztában, a lány tétovázott, mintha menne is, maradna is. Leginkább maradt volna, ha nem tudja Sándorról, hogy régtől fogva más választottja.

Sándor feltúrta a kalapja szélét, ami annak volt a iele, hogy valami eszébe jutott. Szomorúsága megszűnt, mintha megtalálta

volna a kivezető utat, hogy a mai megbánást kellőképpen viszo-
rozza.

— Voltál-e már a vásárban?

— Mise után voltam a többiekkel együtt.

— Kaptál-e valakitől vásárfiát, — sötétedett a gyanutól Sán-
dor hangja.

— Ha nem kaptam az idén, majd kapok jövőre.

Sándor erre a feleletre megenyhült, s végkép a leány mellé
szegődött.

— Hátha most én téged elkisérnélek a keresztanyádhoz, s me-
ret vennék neked vásárfiát, mit gondolnál felőlem?

— Mit gondolják? Hacsak azt nem, hogy jószívvel van hoz-
zám, — felelte a leány, s az arca egyszerűben a nyíló pipacs szí-
nét mutatta.

Csak aztán te is meg ne köszönjed azonmód, miként az a má-
sik, — gondolta Sándor, míg csizmás lépte lassu ütemben koppant
a kövezeten.

Igy haladtak el a templom előtt, ahol a lány áhitattal keresztet
vetett magára. Sándor elfogódva vette le a kalapját. Az jutott eszé-
be, hogy így estidőben milyen sokszor sétált azzal a másikkal, de
sohase szégyelte a fennhagyott kalapot, mert az a lány nem emlé-
keztette tiszteletadásra. Nem tudni miért, most meglátott más egye-
bet is, ami ebben a mozdulatban benne foglaltatott. Közel érezte
magához a tiszta életet.

A tuloldalón megálltak a sátorsor előtt.

— Hát aztán, valld be most énnekem, mit szeretnél te tőlem
vásárfiába?

A feleletet csak azért várta, hogy igazolásul szolgáljon a mai
nap jelentős eseményéhez, amely úgy kerekedett, mint fekete vi-
harfelhő, s olyanra változott, mint a csipkés, ezüst báránnyelű,
amelyiken átnevet a napsugár.

— Ha én vásárfiát kapok, nem a színét vizsgálatom, hanem
annak a szándékát, aki adta, s bizony megbecsülém, bármi legyen
is.

— No, ha megbecsülöd, akkor gyere ide.

És odaállt a mézesbábos sátrához, megkérdezte, mint aki most
vesz először, s nem tudja az árat.

— Hogy adja a mézeskalácsokat bácsi?

— Vásár végén végeladás, tessék választani, olcsó az ár.

— No, Rozika válasszál valamit.

— Maga hívott ide, — felelte szégyenkezve a lány, válasszon
magam.

— Nem félsz, hogy én olyasmit fogok kiválasztani, amit nem

szívesen fogadnál. Ha ezzel próbára akarsz tenni, jobb, ha magam sem választok.

— Elfogadom bizony, mézeskalácsból nem adhat nekem semmit, amivel megszomorítana, vagy amit el ne fogadnék.

— Hát, ha így van, akkor adja ide a felső polcra azt a cifra tükrös szívet. Nem azt a kicsit, hanem a legnagyobbat, hogy féssülködni is lehessen a tükrében. Mi az ára?

— Tíz dinár lenne az ára, de ez maradt meg utoljára, kicsit megsérült, lecsempült, ezt most nyolcért is odaadom.

Sándor maga elé nézett, szívenütötte a szó.

— Ugy-e, letörött belőle? — Ejnye, no lám — az is éppen ide pászol... Hát igazán nem lenne többje ezen az egyen kívül?

— Nincsen. A legényeim otthon készítik az újabb süteteket a szent-tamási vásárra. A jövő vasárnap már abból árulunk.

Sándornak megremegett a hangja.

— Hát, ha te elfogadnád ezt a sebesült szívet, így törötten, és ha nem haragudnál énrám, hogy nem adhattam szépen, egészben oda, — én ezt venném meg neked Rozika.

— Én meg szépen megköszönném és megőrizném. Sándor.

— Pakolja be — szólta oda a legény a vásároshoz, és leszámolta a tenyerébe a nyolc dinárt. Délután tizet fizetett egy másikért, aminek talán nem is örültek meg ennyire.

Rozika a selyempapirosba burkolt mézeskalácsszívet olyan áhitattal vette át, mintha első áldozáson lenne. Arcán visszatükröződött a számára eddig hihetetlen boldogság képe.

A legénynek azt mondta halkán: köszönöm. És megindultak a sátorosoron, s a téren át aprókat lépegetve, hogy tovább tartson a rövidke ut, amelyen a Gondviselés váratlanul kézenfogta őket.

Sándor harangzugást hallott, és a sátrak gyérülő, tarka színtelében meglátta eddigi szerelmének értéktelenségét.

Rozika pedig a szentek mosolyával, megdicsőült arccal lépegetett a legény mellett, akitől élete legelső vásárfiát kapta.

Egy igazi, kicsit törött szívet mézeskalácsból...

Czakó Tibor

Novi Szad.

DÉR ANDRÁS KARÁCSONYESTÉJE

(Részlet az író „Egyedül“ c. regényéből)

Mind elmentek. Az öreg irodaszolga csak az imént távozott el. Előbb még behozta az irodakulcsokat, az asztalra tette, s megkérdezte, hogy kell-e még valami? Nem, Dér Andrásnak semmi sem kellett.

— Csak menjen János. Késő lesz, mire hazaér.

Az öregember boldog karácsonyi ünnepeket kívánt s elköszönt.

Az egymásbafolyó, tágas irodahelyiségekre hirtelen lehullott a csend. Akárcsak óra állt volna meg váratlanul. Csupán a fűtőtést kortyogott még egy ideig, de egyre gyöngébben, egyre kihagyóbban, míg végre egészen elhallgatott. Világoszöldre festett csövei kihültek, megdermedtek. A hatalmas, falszélességnyi ablakokon mind érezhetőbben huzódott be az utcai hideg. Dermesztő leheletére Dér András megborzongott. De nem kanyarintott magára télikabátot, csak még jobban nekifeszítette a hátát a plüssanyaggal bevont támlásszéknek, s tovább tűnődött.

Odakünn már szürkült, alkonyodott. A szembenlevő lakásban itt-ott a lámpák is kigyulladtak. Ő azonban még mindig nem készülődött. Az iroda fogta, marasztalta. Az üres helyiségek, az egymáshoz bujt, elhagyott asztalok, a hozzájuk huzódott, gazdátlanlanná vált székek. Mindegyikükön ott maradt valami azokból az emberekből, akik elmentek. Mintahogy ott maradt a levegőben a lelkük, a leheletük, melegségük. De egyre illanóbban, egyre jobban megsemmisülően. Kihülő, szétomló maradványaként egy soha-visszanem-térő pilanatnak. Csak most érezte, hogy mennyire hiányzanak, mennyire hozzátartoznak. Szinte visszasóvárogta nyüzsgő, éltető, tevékenykedő társaságukat, azt a nagy embercsaládot, melyben főléjük rendeltségénél fogva elkülönülten ült, de amely jóleső melegséggel ölelte körül.

Közben odakünn teljesen besötétedett. Ekkor Dér András is készülni kezdett. Pedig legjobban szeretett volna ott maradni, ráteríteni kabátját, akár valami subát, az összetolt asztalokra s ráfeküdni. Így ülni meg a karácsonyestét, összebujt asztalok és székek néma társaságában, örködve, vigyázva, mintahogy a csillagos ég vigyáz a pásztorától elhagyott s félelmében összebujt, didergő nyájra, az egyre jobban hűvösödő éjszakán. De nem maradhatott a rokon meghívás, ha későbbre is szólt, szintén sürgette. Így ajtó zárva, s kulcsokat csörgetve, kilépett az üvegablakos falakkal magasan körülzárt udvarra. A portás már szintén elkészülődött s többszörös gombsavarással sorra oltogatta a kihalt irodapalota emeleti lámpáit. Először az ötödik emelet sötétedett el, utána a negyedik, a harmadik, a második — a sötétség valósággal liften szaladt lefelé —, s mire Dér András az utcára ért, az aszfaltból kinőtt, széles-ablakos irodapalota úgy meredt z égnek, mint valami fekete, elátkozott üvegtorony. Csak belül, a lépcsőházban virrasztott egy lámpa, oly rejtőzködőn, akár a templom mélyén a piros szivként világító örökmécses.

A villanyóra hatot mutatott, mikor Dér András elérte a legközelebbi villamosmegállót. A kései idő különben az utcai közönségen is meglátszott. A tolongás már megszűnt, a mellékutcákban alig lézengtek, a kávéházak is kiöntötték java közönségüket. A család, mint egy éledő, nagy, dobogó szív, visszaszivta szeretszéledt, kujtorgó gyermekeit, hogy kitárja s újra becsukja mögöttük az otthon háborus szegénységgel, de a szeretet melegével bélelt ajtaját.

A hazasiető emberek közt Dér András céltalanul bolyongott az utcákon. Még jó órája volt vacsoráig. Rokonai meglátogatásáig kétszerannyi. Arra, hogy hazanézzon, nem érzett semmi kedvet. A kertmélyről havas utcára tekintő legénylakásban fütetlen kályha várta. Így tovább csatangolt az utcákon. Menetközben be-betekintett az utjába kerülő kávéházakba, de nem nyitott be egyikbe sem. Hiába hívogatták nagy, kivilágító ablakaikkal, s hiába kínálták süpedő kényelmüket, forró italukat, gondfelejtető, langyos zsongásukat. Dér András látásukra az ő kis kávéháza után vágyott, mely nem hivalkodott a csillogást habzsoló tömeg lármájával, s mely a szellemi munka embereinek csendes, meghitt színeibe öltözködött. Ott is melegen hajoltak föléje a lámpák, csak több meghittséggel és otthonossággal, nem szórva a méreteikkel kiabáló tükrökbe vakító fényrözsákat. Az ő kávéházában a csend rakott fészket, s akik odajártak a csendért jártak oda.

De aznap Dér András ott sem találta helyét. Későn érkezett.

Az egyébként is korábban csukó kávéházban már csak egy-két asztalka fölött égett a lámpa. A vendégek mind hazaszállingóztak, tehát mielőbb zárni készültek. Dér András sietve felhőrpintette feketéjét. Nem, ahhoz semmi kedvet sem érzett, hogy a takarító-asszony seprőjével, vizes csöbrével és csuromviz rongyával ott érje. A rendnek és tisztaságnak ezt a bevezető prózáját már gyermekkorától fogva nem szenvedhette. Láttára kellemetlen kép tárult volna kedvenc kávéházához. Ezt, a számára karácsonytalan estét még jobban lehangoló. Szenny, piszok a hó szűzfehérségében. Olyasféle, mint mikor a tisztaságban szeretett kedves — illúziórombolón — emberi mivoltának teljes pongyolaságában lép ki a másik szobából.

Fizetett hát, felvette a télikabátját s elköszönt. Ezen az estén hiába keresett egy meleg, nekivaló sarkot, ahol meghuzódjék. Mindenhonnan dideregтетő otthontalanság nyult feléje, s céltalanul tovább hajszolta.

Vacsorára indulóban a Dunapart felé kanyarodott. Vágyott most erre a sötétbemerült, elhagyott vidékre. Nagy, karácsonytalan kietiensége legjobbban illett hangulatához. Az övét még jobban kiemelte, aláhuzta. Szinte dacos kielégüléssel kanyarintotta magára a sötétség felleghajtóját, mikort kiért az utcából. Ugy vágott neki a kartácsoló szélviharok. Mint valami magányos hajó, mely önön végzetét keresőn, a fekete tombolásban akar elmerülni.

A gyéren világított parton senkivel sem találkozott. Az emberek karácsonyvárón mind hazahuzódtak. Csak az éjszaka szel-től-vert, nagy, fekete lepedői csattogtak körülötte. Mélyen odalenn: feketén csillámlott a Duna. A legelső lépcsőknél a jég felperdült, feltarajosodott. Mint valami ütésre lendült, megkövesedett sárkányfarok.

Dér András megállott s végigtekintett a városon. Egészen odáig, ahol a messzeség a szegénységgel ölekezett. A legszélsőbb külvárossal, a gyárromokkal, putrikkal, nyomortanyákkal. A sötétségben fuldokló, emberi étellel.

A parton félkörben s elszórtan: szegényes gázlámpák ácsorogtak. Öregek, fáradtak, rozsdások, elhasználtak. Ugy fagyoskodtak posztjukon, mint karácsonyi alamizsnáért könyörgő koldusok. Valamennyien rég rászolgáltak a nyugalomra: a törődött vén lámpások meleg, megváltó szeretet házára, hogy egyszer nekik is világitson valaki obsitos öregségükre.

Dér András az elhagyott parton önkéntelenül feléjük idult. Mintha csak szeretetet akarna nekik vinni szive tarsolyában a szent karácsonyestén. S közben tekintetével az utolsót, a legtávo-

labbit kereste. A legmagányosabbat, melynek fénypilléje ott vergődött a leselkedő éjszaka hálójában. Ám minél tovább haladt, annál több és több pislákoló fény lépett ki a sötétségből. Egyikük sem volt a legutolsó, egyikük sem a legmagányosabb — még a leg-súlyosabb éjszakában is fény derengett, még ott is éltek, vergődtek, virrasztottak lámpások. Mindegyikük csak szem volt a fekete jégmezőt körülölelő fénykarjában. S ő ott állt legelől, a sor elejét tartva. — Kinek adja hát szíve minden szeretetét? Kinek mondja: te vagy a legmagányosabb? Kinek: te vagy a legtestvértelenebb?... Nem egyformán boldogtalanok-e valamennyien?... Ki tudna itt igazságot tenni?... S ha a magányos fénypilléket egyszer mégis a szeretet s az együvé tartozás láncá fűzné össze, nem síkoltana-e fel lelkük újra az égre, visszakívánva a régi sorsot, hogy továbbra is magányosokként keringjenek, mint távoli csillagok, melyek a nagy világűr mérhetetlen messzeségeiben egymásért sóvárognak?... Ki tudna a boldogság és boldogtalanság utvesztőjébe messzire világító csóvát hajítani?

Dér András még egyszer végigölelte tekintetével a megrokant, fáradt, didergő lámpásokat, s lehangoltan tovább indult.

*

Hét óra is elmúlt, mire rendes vendéglőjéhez ért. Szembe vele a kis, kórházi kápolna, mely piros tornyával és lelkendező, friss harangjával mindig távoli otthona kicsiny templomára emlékeztette, hegyes hősapkáját homlokára huzva, már mélyen aludt, s a szomszédságban talán a háboru roncsai és a halálos betegek is fehér karásonyról álmódva szenderegtek. Az étteremben is nagy volt a csend, aznap este nem dulta fel barna faburkolatu termeinek ódon hangulatát a szokásos, háborus zsufoltság. Egyedül a sötét volt élénkebb, meleg házisapkájukban és mamuszukban néhány olyan figuráival, akik a magas támlájú, faragott székekkel butorozott ó-német környezetbe nagyon is beleillettek. Néhány házmester máriászott még, forralt bort szopogatva a ropogó karácsonyesít ritka örömeire. Valamennyi szívesen viszontlátott alak, kedves tartozékai a környéknek. De a középső teremben már álig lézengett valaki. Az utolsóban, ahová Dér András hallgatást keresőn szokott behuzódni: senki. Itt még a lámpák sem égtek, mikor belépett. Akkor kattintották fel az egyiket. (Nem engedte, hogy másikat is felcsavarjanak.) Emellett hideg volt, mint többé-kevésbé mindenütt az ily helyiségekben, a háboru alatt. Sehol sem lehetett lélckre kapni, femelegedni, csak fázni, fagyoskodni, dideregni, még a duruzsuló vagy nagymérgeesen perlő kályha mellett is. Dér András szín-tén hiába huzódott mellé. Fázott.

A kis asztal, melyhez letelepedett, két személyre volt megte-

ritve. Máskor az ilyesmit észre sem vette, most zavarónak találta. A szomszédos teríték, mint valami gazdátlan jószág, minduntalan a tekintetébe akadt, s még jobban erlélkeztette magányosságára. — Semmi szükség, hogy ott legyen — gondolta, s már kopogott is a pincérnek.

— Vigye el, kérem — szólt az odacsoszogó, feketeruhás, sovány emberhez.

Csak azután nézte meg figyelmesebben. — Fáradt, elhasznált öregember — állapította meg, — ha végigfeküdnék a padlón s lehunná a szemét, sárga, kiszáradt arcával s kipecskelt, fekete bajszával akár halottnak is beillenék. De azért még dolgozik, s milyen figyelmes, szolgálatkész és kötelességtudó!... Pedig ma néki is ott-hon volna a helye, hisz karácsonyeste van, s őt is hazavárják... Talán katonafia is hazajött. — Vagy nincs is már fia: megsebesült, eltűnt, nyomaveszett — lefoszló husát komor, kárpáti hollók cibálták szét, s csontja ott fehérlik valamely szakadékban — sohasem fogja megtalálni. Pedig hogy magához ölelte volna gyöngé, elomló testét — gyermektestét, s hogy zokogott volna ráborulva... »Apám...« — »Fiam!...« Mert a halál, a messzeindulás pillanatában mindenki újra gyermek, még a vén, torzonborz koldus is, talán az is fölébehajló apjára, gyöngéd simogatásu anyjára gondol.

Dér András azt gondolta, hogy megkérdezi az előtte foglalatokodó, sápadt öregembert, hogy van-e fia a háboruban. De látva megviselt arcát, melyet csak a folytonos figyelem s a kötelesség rajzolt erélyesebbé, lemondott szándékáról. — Milyen fáradtak a szemei — állapította meg, mikor elment. — Olyanok, mint a lámpa, melynek már csak csepp olaj van az alján. Nemsokára kihuny, kialszik.

Elindított gondolatai tovább szálltak, bodorodtak, magasba emelkedve, mint az ég felé pipáló kemény füstje, hogy odafenn eilevegősödjének, szétomoljanak. Dér András zavartalanul szemlélődhett. Csak a sovány, sápadt arcu, feketeruhás pincér jött be néha tányér- és étekváltásra, csoszogva, lábát fájósan huzva, különben személytelenül. De ami máskor jólesett, most csömört váltott ki. Sok volt a csendből, a terem ürességéből. Megvidámodva figyelt fel hát, mikor egyéniségét kihangsúlyozó, magabiztos járásával: deresbajszu, pirosarcu, lódenkabátos öregur lépett be, s nem sokat tekintőriázva, a szomszéd asztalhoz telepedett. Végre nem volt egyedül. Egy ember ült mellette, egészséges, erős koponyájú, nehéz öklü — hátában behavazott erők zugásával, barna szemében életvidám kifejezéssel — s mély hangján vacsorát rendelt. Ha Dér András máskor közömbösen vette, hogy szomszédja mit eszik, mit iszik, most jólesően pihentette tekintetét a felszolgált bor sárga-

arany csillogásán. S bár már indulnia kellett, kissé még ott maradt. Ugy érezte, hogy a magányos emberek szolidaritása is erre kötelezi.

Végre odakopogtatta a pincért és fizetett. De távozóban különös melegséggel köszönt át szomszédjához, mintha így akarná meghálálni kietlennek indult karácsonyestéje megszépítését. Az öregur kissé meglepetten tekintett fel, majd elmosolyodott s ugyanolyan barátságosan visszaköszönt.

Dér András félórával később künn botorkált a szegénynegyeddel érintkező keleti külvárosban. Ha a Dunapart környéke szomorú volt és elhagyatott, ez a városrész nyugtalanságot és rosszérzést keltő. A sötétséggel égig rakott, szűkmellű utcákban csak véletlenül, ha égett lámpa, s a megrekedt csend úgy nehezedett az emberi kedélyre, mint a leselkedő hallgatódzás. Dér András szinte fellélezett, mikor felért rokonai liliputi lakásához és becsengetett.

— Már vártunk — fogadta a csöppnyi előszoba ajtajában unokahuga, egy nagyon szép, szőke fiatalasszony, tejfehér arccal és mélynézésű, kék szemmel. — Sokáig elmaradtál — mondta csendes szemrehányással és könnyedén, puhán megcsókolta.

— Elkéstem — egy kissé elidőztem — válaszolta András, közömbösebben, mint akarta, és semmit sem hozva fel mentségére, de magában restelkedve, mert tudta, hogy rokonai mennyire várták.

— Csakhogy itt van, András — jött eléje unokahuga anyósa is, egy rokonszenves, magáratartó, de bánattól megviselt öregasszony. — Már azt hittük, hogy el se jön. De tegye le a kabátját, s jöjjön beljebb.

— Megigértem, néni, s e nélkül is eljöttem volna — felelte András, fogásra akasztva kabátját. — Kihez máshoz, ha ide nem?... Ffben a szomorúságban...

— Ebben a szomorúságban... ismételte lassan az öregasszony s előreengedte Andrást: »Tessék!«

— Így. — Folytatta, mikor beléptek a kis tisztviselői lakás csinosan és marasztalón berendezett, de szinte lélekzetnyi ebédlőjébe. — Álljon csöppet ide a kályhához, bizonyosan átfázott, bár itt is hideg van — tette utána — hiába semmi az a szén, amit jegyre kapunk.

— Semmi — de másutt is hideg van, mindenütt hideg van, néni — jegyezte meg András, hátát nekidöntve a langymeleg cserépkályhának, mely úgy volt beépítve, hogy egyszerre három helyiséget fűtött.

— Hideg... — ismételte eltűdődőn, asztalnál foglalatoskodó

unokahuga, mintha csak egy fájdalmas gondolatot zárt volna le. Majd utána tette.

— Gyere, ülj ide, a sarokba, itt kevésbé ér a balkon hidege.

— Tessék, András — kínálta az öregasszony is, szinte köszönettel a hangjában, amiért megosztotta velük szomorú karácsonyestéjüket.

— Én veszek ki néked, András, jó? — hajolt hozzá különös meleg, asszonyos gyöngédséggel az unokahuga, mintha ezzel akarná meghálálni, hogy eljött, s nem hagyta egyedül, ebben a kietlenné vált lakásban, ahol minden őt vádolta azért, ami történt: anyósa hüvös, hosszú szótlansága s feléje szuró, érdes megjegyzése. — »Te vagy az oka, te vagy az oka!«

Dér András nagyon is megértette vergődő unokahugát, kinek előbbi hozzáhajló gyengédsége régi, messzibesápadt emlékeket idézett s elhervadt tavasz szerelmes illatait keverte vissza, — hiszen úgy volt, hogy kéz a kézben, együtt fognak elindulni az életbe. De a nyomott, zaklatott légkörben nem simogathatta, nem vigasztalhatta. Semmi mást nem tehetett, minthogy oda állt közéjük, átjáró hidnak, viharfogónak — elbeszélgetve, társalogva — s közben óvatosan kerülgetve a sebeket, fájdalmakat, hogy unokahugát kimélje, bár végkép ugysem térhetett ki előlük, hiszen az öregasszony ezért várta, áhította, hogy a reájuk sujtó baj gyakori előszedegetésében és hánytorgatásában, belső háborgását kifárasssa, s erőt merítsen a legközelebbi találkozásig kitartásra. E nélkül lefojtott csend már rég felrobbant volna, levegőbe röpitvén két szegény ember utolsó menedékét, amugy is megrongált nyugalomát.

Dér András visszagondolt a régi, szőke leányra, akinek arany hajával annyit játszadozott, s akinek tiszta, nefelejtskék szemébe nézve, azt hitte: a mennyországba kukucskálhat. ...Akkor sohasem jutott volna eszébe, hogy ennek a kislánynak ilyen kemény önfegyelemmel, ily mélyre tönkölt hallgatással kell állania az élet hullámverését, s jó szóért, szeretetért, védelemért könyörögnie.

— Mire gondolsz, András? — kérdezte unokahuga, mikor már pillanatok óta feküdt rajtuk a csend.

— Sok mindenféle — a háborura, melynek sohasem lesz vége — csapta el András az egyenes feleletet, pedig most magukról szeretett volna beszélni — az ő egyszer-volt fiatalságukról, — kettőjük nagy magányosságában összehajolva, egymást érintve, — a visszahozhatatlan messzeség violás bércei felé sóvárogva.

— Nagyon keveset ettél... Engedd, hogy még kiviegyek a tányérodra...

— Minket ne nézzen, mi már megvacsoráztunk — biztatta az öregasszony is.

— Nem, köszönöm, nem vagyok éhes — háritotta el magától András a kínálgatást. Hisz azért vacsorázott meg előbb, hogy rokonait ne fossza meg szükös szegénységüktől.

S csak ezután tértek rá arra, ami gondolataikat szivta, mint a pióca, s az egész lakás levegőjét betöltötte: a karácsonyi szomorúságra, melynek nyomasztó árnyékában összejöttek.

— Tavaly ilyenkor Jenő is közöttünk volt — jegyezte meg András.

— Közöttünk — keményítette egyetlen szóba feltámadt keserűségét az öregasszony. Csak később lökte utána, vádnak:

— Most is itt lehetne, ha reám hallgat.

— Igen, ha nem lettek volna ellenségei, akik őt is bekeverték — ütötte el a vádat András.

— S ha nem élt volna annyira költekezőn — tartott ki továbbra is álláspontja mellett az öregasszony.

Ez ismét menyének szólt. De ő nem válaszolt. Nem volt mit válaszolnia. Összekuporodva ült a divány sarkában. Csak beszéljen — gondolta — ha jól esik. Csak bántsa, szurja, hibáztassa. Sajnos, megteheti. Az ő nyugdíján tengődik, élösködik. — Mig András itt van, csak csinálja. Ő ugyanis megvédi, ugysem hagyja... S legalább két hétre megszabadul a piszkálódásától. A szótalanságát majd csak eltűri, elszenvedi.

András védelmére is kelt unokahugának.

— Jenő legénykorában is költekezett. Különbén is fiatal házasok. Jenő másfél éven át egy esztelen háboru szörnyűségeit élte végig... Csak nem sajnálja tőlük, néni, azt a pár szebb napot?... Holnap majd ők is jobban élére néznek a garasnak... Nem ott a baj! A hamis tanuk az okai mindennek... De majd jobbra fordul minden.

Az öregasszony nyelt egyet, csak azután vágta oda megkevényedett arccal:

— Soha! Az ítéletet már a kuria is jóváhagyta. — Jenő becsületét többé semmi sem mossa tisztára.

S szinte vádoló szoborként állt ott a fia becsületét vesztett, számonkérő anya szerepében.

— Jenőt szabadlábra fogják helyezni, s visszanyeri becsületét. A perujrafelvételi kérvényt karácsony után fogják benyújtani — jelentette be Dér András különös hangsúllyal a nagy ujságot.

— Kicsoda? — tudakolta az öregasszony. — Nekem erről semmit sem említettek...

— Nem is tehettek. Barátai tegnap este döntöttek: Ők fogják az új per összes költségeit viselni.

— Csak vigasztalni akar engemet, András — mondta megeny-

hülten az öregasszony — hogy nyugodtabb legyen a karácsonyom. Nem, én már semmiben sem bízom. Akkor is hogy biztattak, s mi lett a vége?

— Most más a helyzet. De különben karácsony után néni is meg fogja látni.

S mint aki felülkerekedett, hirtelen odafordult unokahugához, hogy visszaadja néki önbizalmát s asszonyi helyét a házban.

— Hallottam, hogy tegnap ismét benn jártál Jenőnél... Nyugodjatok meg, hamarosan minden jóra fordul.

— De sok szenvedés, szomorúság árán — válaszolta amaz könnyes szemmel.

— Ha másként nem lehet...

— Most már én is indulok — tette utána helyéről felkelve András.

— Mig kikászálódom ezekből az utcákból... Olyan sötétség van mindenütt, mintha nem is lenne karácsonyeste...

— Vigyázzon magára, nehogy baj érje — fordult felé aggódón az öregasszony. — És jöjjön el mihamarabb, tudja, hogy mennyire várjuk.

— Eljövök, néni. Biztosan eljövök.

Kifelé indult.

Az előszoba aajtájában unokahuga átölelte s megsókolta.

— Ha te nem lennél, András... sugta.

András gyöngéden magához szoritotta, s csókja ízéve! a száján lassan, lehagoltan visszabotorkált az éjszakába.

Később megszokott, esti kávéháza előtt sétált el, ahol máskor a fütőtest mellé huzódva — s még így is fázva, fagyoskodva — éjfélig is elüldögélt. Mert odahaza, a balkónos szobában, a szénszegénységben megvette volna az Isten hidege. De a kávéházban csend volt és sötétség. A csendre árnyékok vigyáztak. Falakhoz támaszkodva, asztalra dőlve, bóbiskolva. Dér András vágyakozva tekintett be, azután hazafelé indult.

Mint mindig, most is csendesen zárta ki a folyosóajtót. Háziasszonyát, a szegény, nyugdíjas öregasszonyt, de hogy zavarta volna fel álmából. Szobájába is ugyanolyan nesztelenül nyitott be. A vastag, süppedő pokrócokon már nem kellett lábujjhegyen lépkednie.

A villanyt nem csavarta fel. A szembenlevő kapualjból erősebb fényű lámpa világított be a kertbe, s az ő szobájának is juttatott valamit. A jéghideg butorok derengő félhomályban üldögéltek.

Dér András odament a fekete pianinóhoz. A karcsu vázában

az odatett krizantémot kereste. A fehérbóbitás virág letört fejfel csüngött ki belőle. Estére megdermedt, megfagyott. Hűvös virág-
 lelke belesemmisült a szoba levegőjébe. Csak fanyar illatát hagyta
 ott emlékeztetőnek: »Itt voltam«.

Dér András csüggedten vetkőzni kezdett. A derengő félho-
 mályba ráaggatta ruháját a keményszék támlájára. Utána gyorsan
 belebujt a jéghideg ágyba. Fázva, dideregve, összehúzódva. A sze-
 mémet sokáig nem tudta lehunyni. Az utcai lámpa fénypilléjét néze-
 gette. Azt gondolta: milyen szép, milyen ragyogó! Mint az arany
 golyócska, melyet meggyújtottak. Valamikor még vissza fog reá
 emlékezni. Amikor már rég elmúlt a pillanat. Akkor még gyönyör-
 rübb lesz, de nagyon, nagyon fog fájni. Mintahogy fáj, amikor
 este magához ölelte unokahugát, s lélekben visszatekintett a múlt
 messzi, violás hegyormaira, melyektől a nap utolsó sugara is el-
 bucsuzott.

Dér András nehezen aludt el. Azt álmodta, hogy egy asszony
 öleli, csókolja. A karja hófehér, a keble hattyudomb, a haja arany-
 selyem, vakító hátát verdeső. De ölelése fagyasztó, jéghideg, ugy-
 hogy szorításától lassan halálba dermed a szive.

IRTA: SZIRMAI KÁROLY

K ö n y v e k

Utazás a koponyám körül

(Karinthy Frigyes könyve)

Nagyon szubjektív kritikát mondok erről a nagyon objektív könyvről
 vággyal, azt a csodálatos folyamatot, ami benne történik. Figyeli »nem az
 »Soha olyan kevésbé lírai nem voltam« — mondja Karinthy — »mint éle-
 temnek eme legszubjektívebb szakában«. És figyeli, elfogulatlan tudás-
 datott: a valóság kedvéért, ami akkor is valóság marad, ha nincs mó-
 dunkban közölni többé.«

A könyv tárgya: Irodalmi körtörténet. Új, szokatlan műfaj. A ma-
 gyar irodalomban Dr. Puder vakbélgyulladásról szóló s nagy port felvert
 regényében kísérletezett vele. Az orvosok idegenkedve fogadták. Vala-
 hogy úgy, mint ahogy a gondos szülő, ha a tapintatlan felnöttek a gyer-
 mek előtt elszólják magukat, az élet titkairól.

Az egészséges ember számára is inkább visszataszító az ilyen téma. Gögijében szinte szemérmetlennek érzi az effajta megnyilatkozást. A »kérkedő, fölényes egészségesek« lelkivilágától olyan irdatlan távolságra van a beteg ember élete, mintha idegen csillagzat volna. . . . .

Az intellektuális ember, a Homo sapiens megveti a testét. A lélek, az más, érdekes, méltó és uri dolog. De a test, mely olyan lealázóan emlékeztet bennünket az állattal való testvériségre, mely a magasröptű szellemet, egyetlen ajjial le tudja rántani a csillagokból — nem. A test csak addig számíthat megbecsülésre, míg igénytelenül és hajlékonyan szolgálja a lelket, mint szerény kísértő, a világhírű énekest.

Karinty betegsége révén bebizonyítottak látja a lélek és test dualizmusát. Hiszen önmagán tapasztalja, hogy elhatározásának teljes tudatában, a test nem engedelmeskedik. Mászt csinál, mint amit az akarat parancsol. »Külön lelke van a testnek.«

Az olvasó nem így látja. Az olvasó számára, inkább a monizmus mellett szolgáltat bizonyítékot ez a rendkívüli történet, melyben a test minden megmozdulására a lélek pontosan rezonál. A műtét után, mikor Karinty magához tér, maga is úgy érzi, hogy olyan fáradt »amilyen csak elvégzett feladat után lehet a lélek.«

De amíg eddig eljutunk, végig kell kísérnünk a »hóst« azon az izgalmasan kalandos utazáson, az első jelenségtől, a svédországi szerencsés befejezésig.

Az indulás a kávéházból történik. Ott érzi először, azt a furcsa zakatolást a fejében, mely olyan, mintha vonat dübörögne el mellette.

Aztán az első szédülés, az a kísérteties és ijesztő esetlegesség, melyben az sem biztos már, hogy mi vagyunk, mert »lehet hogy a kancsó víz ül a diványon és én állok helyette a tálcán...«

A különböző vizsgálatok. Sok, sok orvos: tréfálgató barát és tárgyilagosa idegen. Bent a klinikán, »az este néptelessé váló kaszárnya folyosók, a derengő fény.« Hogy összeszorul a szive annak, aki maga is járt ott, ha ezt a pár sorban olyan plasztikus jellemzést olvassa. Hogy ismeri minden kórházlakó azt a kesernyős örömet, amivel — visszatérve a Röntgen-teremből, műtőből, rendelőből — köszönti a már ismerős ajtót, a rideg szobát, ami mégis az övé, amit akkor menedéknek: otthonnak érez. Hogy magunk előtt látjuk: »...a betegek nagyon csendesek, pedig nem alusznak. Csupa gyerekzsoba ez, a szülők színházba mentek, és a kicsinyek nyitott szemmel ábrándoznak az életről.«

Az egyik klinikán, sápadt, szórakozott arcú beteg: agydaganata van. Hol látta ezt az arcot? Kire emlékezteti? És hosszas tünődés után, hirtelen rémülettel eszmél rá: Önmagára. Saját tükröképére hasonlít ez az ember. És tréfás ötletből, vagy furcsa megérzéssel kimondja: agydaganatom van.

Aztán üldözi a babonás érzés: akkor, attól kezdődött. Attól, hogy mondta, hogy nevet adott neki.

Később, mikor megvan a biztos diagnózis, letámolyog a szemklinikáról, s bolyongva jár az utcákon, amik egyszerre egész furcsák lettek, »mert nem csak akkor hat idegenszerűen egy város, mikor először látjuk, hanem akkor is, mikor utoljára sétálunk végig rajta.«

A halál gondolata nem távozik többé a betegtől. Egyszer mint emlék, egyszer mint bölcsekedő gondolat tér hozzá vissza.

Nincs múlt és nincs jövő. A valóság, mindig jelenvaló, egyetlen, örökké tartó pillanat. Nem rövid, nem hosszú: van. Nem lehet belőle menekülni, mert ez a létezés. A halál is épen olyan jelen pillanat lesz, mint ez a mostani. Az is jelenben fog lejátszódni és nem a jövőben, ahogy magunkkal el szeretnők hitetni. Nincs iövő.

Egy régi gyerekkori élmény. Veszélyes uszókirándulás, mely csaknem rosszul végződött »milyen hidegen és gúnyosan és közönyösen futott mellettem a víz, mialatt fuldokoltam«.

Másról régen meghalt jóbarát emléke kísért. »Egy kicsit én is megvoltam vele, magával vitte nem csak tulajdon életét, de a szeretettel alkotott képet is, amit rólam rajzolt ez az agyvelő.«

Közben józan és szinte cinikus részletezése a történesnek. Karinthynál megszokott, kifejező, tömör stílusban, fantasztikus világot tárva elének. Különösebbet, mint Kapillária: a test misztikus világát, törvényeit és szabálytalanságait. »Az én számomra izgalmas szerencsejáték, hogy a csontrelett melyik rovatkájában állt meg a golyó, mert ezek a szövetek alkotják együtt, amit »én«-nek neveznek.«

Aztán megint a szörnyű, intellektuálisan taglalt, mégis állati félelem a haláltól, mely semmi vigaszt nem jelent azok számára. »akik csak ezen a parton tudnak megkapaszkodni, mert semmit sem látnak a tulsó parton.«

A »szűkülve és vinnyogva« irtózó és féltő, tudatalatti élőlény küzdelme, a művelt, fegyvermezett, intelligensen érdeklődő uriemberrel.

Közben a barátok és a nagy közönség szeretetének egy kis önelégült és hiu tudomásulvétele, aztán megint a végtelen elhagyatottság felismerése. Réázmélés arra, hogy az emberek, akik szeretnek és rajonganak értünk, nem segíthetnek a balsorsban, »mert minden rajongáson túl, mind egyik jobban szereti önmagát, mint bennünket.«

Az állapot rosszabbodik. »Testi szem és lelki szem összefolyik, már nem biztos, melyik irányítja a másikat.«

Apatikus ébrenlétek váltakoznak rettenetesen kinos, éber álmokkal. Ugy látszik: minden súlyos betegnek külön szenvedése még ezek a szörnyű álmok, amikre reggel nem mer emlékezni, s amiknek emlékétől mégsem tud szabadulni.

Aztán a műtét bravúros, drámai leírása következik. Közben pár tollvonással a külső világ, az otthon, amit kegyetlen rezignálással úgy mondanak: »az élet megy tovább«. Mindenki érdeklődik, de azért mindenki éli a maga életét. Cseng a telefon, fut a villamos, az újságíró nekrológot fogalmaz, gyermekünk iskolába megy, »Addis Abbebat elfoglalták az olaszok« — mialatt valahol egy embernek felfurták a koponyáját és egy kis vályuba csurog belőle a vér...

Bizonyára lesznek az egészséges olvasók közt olyanok, akik kíváncsi érdeklődéssel fognak e könyv fölé hajolni. Kirándulás a betegségbe! Miért ne? Miért csak északi utak, háború élmények, detektív. íszák lehetnének érdekesek? Lássunk egyszer egy utleirást önmagunk körül. Utazást a halálba és visszafelé! A lélek viszontagságait, a test veszedelmes, ingoványos utjain. Lám, milyen izgalmas, milyen érdekfeszítő!

Könyvek

De nem nekik íródott ez a könyv, és nem ők igazi olvasói. Hanem azok, akiknek számára minden sora, minden fantasztikus álma, perverz gondolata, fanyar akasztófahumora, rémülete és apátiája, bölcselkedése és izgalma mintha a maguk tükörképe volna, — kifejezése, megfogalmazása mindannak, amit ők csak érezni tudnak, de leírni csak az az egy kivételes testvér, aki a szenvedések mellé ajándékba kapta a költészet csodálatos, kifejező képességét.

Ővék ez a könyv, a szenvedőké, a betegeké, akik rettenetes, idegtépő körforgásban, máskor az izgalomnál is gyilkosóbb, szürke életunlomban, mindig kínlódva utaznak saját koponyájuk, szívük, tüdejük, testük körül. És azoké, akik velük utaznak: a jó ápolóké, az anyáké, feleségeké, akik a betegágy mellett beleolvadnak abba a különleges lelki-világba, s egybeforrnak a beteg gondolkozásával, vágyaival, félelmével, reménységével.

Nem ujjongó boldogsággal, nem a megmenekült büszke hálájával végződik a könyv. Aki szenvedett, az soha többé nem kapja vissza az egészségesek, meg nem próbáltatottak hetyke gögijét.

Rezignált bölcselkedés a befejezés, az a bizonyos »utolsó szó«, melynek pátoszára keserű öngunnyal készült az író, és amit csodába illő szerencse folytán, ezuttal még nem az élete, hanem a könyv végén mond ki.

»Ami eztán jön« — írja — »nem a legtöbbször elérése, hanem a legkevésbének kivárása, amivel újra lehet kezdeni az életet.«

Lucia

IRODALMI SZEMLE:

Kázmér Ernő irodalmi szemléje

Illyés Gyula: *Rend a romokban.* (Versek. »Nyugat«-kiadás.) — Kodolányi János: *Suomi, a csend országa.* (Utirajz. Cserépfalvi-kiadás.) — Ignazio Silone: *Bor és kenyér.* (Regény. Prager kiadás, Pozsony.)

*

»Beszélj a földdel és az megtanit Téged«, így szól a Biblia az emberhez. Illyés Gyula ennek a szent szózatnak hevében él. Költészete igazi magvát a föld és a föld népe adja, a nemzet lelkét kitevő nincstelenség, akiket századok vihara, rendek kap-

zsisága fosztott ki. Most itt áll le- rongyoltan, kiszikkadtan, őszi ugar- ként, mit szüntelen természetbe fog- tak. A földnek és a föld népének nehéz sorsa nehezedik lirájára, em- beri lelkiismeretét, érzékszerveit az ő sorsuk gyötri és a közös eredet

hozzátartozásával járja az ismerős krumplicöldeket, a délibábra kapaszkodó akácost, velük együtt veri a lovakat, hogy az őszi záportól sikos, meredek utra kanyarodhasanak. Ott van velük az árokparti szederfa alatt is, sok szomorú magyarral, amint tökmagot fogyasztanak, hogy azután a zsirosan csupogó mesgén tovább vándoroljanak.

A költői út, ami Illyés Gyulát a föld népéig vitte, nem volt nyilegyenes. A lírikus kezdő lélekzetvétele a keresés, s ami elindítja, a minden áron beszélni, szólni akarás. Megfékezhetetlennek tetsző költői kedélyével, a végtelennek látszó sorok bukolikájáig ért s lírája, elindulásában valóban bukolikus is volt. A köznapis élet kis jeleneteinek, emlékfoszlányainak, a városban élő ember természet, falu utáni vágyakozásának személyes vonatkozásai voltak első versei, s a »Bucsuztató«-ban, a táj, az égre villódzó Balaton tükre, a virágzó völgy napsugara olvad a gyászba, testvére, teste hasonmása halálába. Füst Milánt idézik Illyés Gyula első versei, de míg Füstnél a klasszicizmus, a klasszicizmusnak valóságos theokritosi idillje az uralkodó, addig az induló költő, aki a hosszas lélekzetvételt, a majdnem prózába közvetlenül képzelt természetes kifejezését szereti, a népdal felé tart. Rímtelen verseinek végtelennek látszó sorai csapongó hullámverésében a klasszicizmus és a népi dal idillje között vívódik. Klasszicizmusával kapcsolatban, nem egy kritikusa, elsőnek talán Németh László, Berzsenyit emlegette, a népdal adta lírai emlékkincsét pedig Petőfi hatásának tudja be. Én úgy látom, hogy Illyés Gyulában sem Berzsenyi, sem Pe-

tőfi hatása határozott periódust nem jelent. Berzsenyit csak a mi költőnk verseiből is kicsorduló Dunántul friss lehellete, az érzést és a pátoszt összefogó tájkép frissesége idézi, s aki a »Nyárutó« egyszerűségét, megpihent érzéseit:

»Megindul az ős! már zúgnak a zord tölgyek,
hajlik a szederfa, a temetőhegyen
zörög bátyánk sírján a bádög-
szoru,
az uccai kapu sikolt s kicsapódik -«,

ezt a Berzsenyi őszi borongásaihoz oly közelállónak vélt verset mondogatja magában, az látja, hogy az idézett szakasz realizmusának a niklai remeté lehangoltságához kevés köze van. A Petőfi-hatás? Illyés Gyula mindig és következetesen zsellériumak vallja magát, a föld urait gyűlölő nyomorgók utódának, aki feleszmélve, líráját földtelen népe szenvedéseitől nem tudja elhatárolni. Petőfi óta valóban alig van költőnk — a népdal vállalt hatásához visszatérő új magyar lírában Erdélyi Józsefé az elsőbbség — aki a maga differenciált, inkább nyugati hatások alatt vergődő szabad versei után, nem tartva attól, hogy a vakmerőség sokszor tett is, a művészi bátorságnak ily öntudatlan elhatározásával váljon népe költőjévé. Népe költője és nem népköltő! Miért e két meghatározás közé ékelt elkülönítés? Mert Illyés Gyula, ugyanabban a világszemléleti megnyilatkozásban, mint Petőfi, népe költője, akinek legmagabb költői képeiben is ősi gyökérszállai vannak a néppel. Talán felesleges is tudni róla, hogy zsellériu, hisz minden verseskötete pontosan, nyomot követhetően beszél életéről, szülei, testvérei, roko-

Könyvek

nai, faluja belső, lelki és külső, tárgyi világáról. Hiába téved más utakra, hiába járja a világváros szemetét, bus, kopár külvárosok utcáit, hiába a Galamb-utcai régi, apollinairei versemlékei, (Illyés Gyula népi lírájában benyomult tudatalatti, automatikus szó és emlékrelexióiból mily érdekes feladat lenne Párizst kihámozni!) a kapa, az apára való emlékezés, a »nem menekülhetsz, — bárhová kerülj«, fogva tartja. Ahogy Petőfi előtt megjelent Dózsa György, hogy lelkének, akaratának, céljainak örökösei legyenek, úgy indul Temesvárra, »sülyedni jeltelen szörnyű mocsaradba, magyar történelem«, Illyés Gyula, nagy bajszát törölő Dózsa Györgye is, akivel a költő Cegléd piacán beszédet mondhat a »nyomában ott tolongó százhuszezer sátán«-hoz:

»Nyílt szájunk jajpanaszra?
dögöli, rugtak a parasztba,
korbács pattant, a torokba
rekedt a szó, fojtogatva.«

Uj könyve, a »Rend a romokban«, a nagy temperamentumu, eddigi könyveiből egységbe aligha fogható lírikusnak tulajdonképpen első, maradéktalanul egységes kötet. A »Nehéz föld« szabadon zajló vershullámainak spontán verésétől, a világirodalom lírai gazdagságába tikkadtan elmerülő költő ösztönös keresésétől, ebben a könyvben ér tulajdonképeni lírikus feladatához. A tíz év, amely alatt Illyés Gyula költészetének legjellemzőbb elemei: az idill, a népiség és a fékezhetetlen kedélyen előlő költői gondatlansága az új magyar líra előre nem látott lehetőségéig jutottak, a magyar élet és a magyar szellemiség

tíz szorongatott, nehéz évének szellemtörténete is. A világháborút követő összeomlástól, s a trianoni tragédiától, Európa népeirez simulni akaró Magyarország népi, nemzeti erőt ez a tíz év hozza felszínre, és az Ady-korszakot felváltó hisztériát a népiség felől érkező, halódónak vélt erők soha sem látott és tudott frissesége követi. Szabó Dezső elposványosodott prózai rapszódijára, Móricz Zsigmond dermesztő szociális látása, az erdélyieknek az öslelek népi rétegéből kitermelt balladás irodalma és a magyar sorskérdés gyökeréig érő líra érlelődik. A népiség, mint világnézet felülkerekedik azon a népiességen, amely szociális látás helyett, bukolikus népi hangulatokban tetszelgett Illyés Gyula ebbe a népi, szociális látásba építette bolyongó líráját, mint aki hosszú vándorlás után ér a szőlőkertbe, elsötétülő dombok mélyén meghuzódó borospincékbe, a diófán égő pinceméceses pislákoló lángjához:

»Elhallgattunk; a vén lámpát nézem,
Míntha fölöttem a közel égen
sors-csillogom égne karnyujtásra.
Mutatná, hogy végre itt megállna.«

S itt valóban meg is áll. A »Rend a romokban« költője kilép korábbi lírájából, a lázadó hevületből és az önmagát ismerő rezignációból s a föld dolgozó népe mindennapi sorsához szimbolumokat, képeket kereső hangulatából. Szembe akar nézni mindazzal, ami a falu világának hétköznapija. Vége a korlátatlanságnak és vége a hangulat feszetlen játékának! Jöjjön a kötelesség, a leszámolás, az első versétől az utolsóig soha sem lepezett, uralkodó indulatán elhatalmasodó vi-

har. Rendet a romok között! Kemény, súlyos feladat, amely nem csak a nép bajai és a falu romjai között keresi a teremtő rendet, de költészetében is. Gátat vetni a sodró, rapszódikus lendületnek, a megfékeltetetlennek látszó temperamentumnak, hogy a szűkre fogott verssorok lemeztelenített jelzői mögött komorló szavai tisztábban láttassák a mincstelen magyarok szenvedéseit. Nem akar többé mindenbe változatlanul beletörődni és minden nélkülözést gyermeki kedvvel énekelni. Már a tájat sem látja azzal a tüzező varázssal, azzal a pillanatnyi szemvillanással, táji freskóba fogott képszerűséggel, mint korábbi verseiben. Mintha minden táji részlete sötétlen, nyersen festett hátér lenne, hogy benne az emberi indulat annál leplezetlenebben, annál zordabban jelentkezzen. De vannak békés, megpihent versei is. A »Jelek« ciklus szerelmi lírája nemes témája költészetének. Sok szakaszt idézhetnénk itt az »Arccal le« és a »Könnýü vagy«-ból és érett, bölcselkedő őszi hangulatu verseiből is, így a »Semmiségbe« és az »Ősz felé«-ből, amelyek a költő belső küzdelmének kész versei.

A »Rend a romokban« kötetében teljes kiforrottan áll előttünk Illyés Gyulának kemény, inkább pesszimista lírája, amit komorság, csordultig teli férfias szív, alkotó tehetség, tiszta gondolat és felemelő erő, lassu fejlődéssel épített a legújabb magyar líra legértékesebb megnyilvánulásává. Lélekzetviszafojtva nézzük, hová, merre, meddig lendülhet még a költő?

Kodolányi János, az újabb magyar irodalom egyik legfrissebb na-

turalista regényírója, aki több, korábbi írásaiban a falvak parasztjainak a mai társadalom büneire rávilágító szomorú életét írta meg, tehát a most annyira előtérbe nyomult szociográfiai irodalom szépirodalmi eredőit. Új könyvében finnországi utazásáról számol be. Regényíró ha utazik és szükségét érzi annak, hogy közvetlen benyomások terhétől utimlékei megírásával szabaduljon, objektív képeiben is szubjektívvé válik. Akaratlanul önmagáról ír, feltörő közlési vágyát azokról a dolgokról, emberekről, amelyek és akik körülvették, s a maga külön érdeklődésére élményként hatottak. Mert mi az utazni? Nem önünket elveszteni és az új környezetben idegenné hasonulni, hanem kitágulni, az otthon társadalmi béklyóitól megszabadulni és megfürdeni a minden ember lelke mélyén szunnyadó, soha ki nem elégíthető új látás frissességében.

Kodolányi Jánost Finnországhoz gyermekkori érzelmi kapcsolat fűzi, pontosan meg sem magyarázható s mély ragaszkodás az ezertó kis országhoz, ami valahogy mindannyiunkban megvan. A finn—ugor nyelvi rokonság révén, diákos álmodozásunkban, a cárizmus alatt szenvedő északi testvéreinkről ábrándoztunk, akiknek legkitünőbbjeit lovas csapatok Szibéria örök hómezőin átkacsukázták. Azóta Finnország önálló állam lett, és a megfogyott magyar nemzet fiai, európai elszigeteltségükben s baráti, testvéri népek hiányában, szükségét érzik annak, hogy a nyelvi rokonságot és a hosszú évtizedek óta egyre elmélyülő finn—magyar barátságot szorosabbra fűzve, Suomi felkeressék. A csend országában nem sokat beszél-

Könyvek

nek, Szívósan és elmélyedve építik azt a szociális lelkiséget, ami minden finn intézményt és a finn szellemi élet minden megnyilvánulását áthatja. Kodolányi Jánost is elsősorban ez a mélységes csend, az a lépten-nyomon érzékelhető, valóságosan kitapintható szociális gondolkodás és a szociális érzésektől áthatott, építő társadalom gondoskodása fogja meg, amely szeretettől, szolidaritástól, szociális érzelmességtől áthatva, a középosztálynak és a szellemi munkásoknak a néppel való legszorosabb közösségében, összeforrottságában, a finn népi szellemet továbbépítő, valóságos munkaközösségében oly imponálóan mutatkozik meg. A mintaszerűen megoldott finn földreform jóvoltából, a nép szente az országban, tanyákon lakik, dus kertek, emelletes faházak között, a tanyákat a kisebb közigazgatási központokkal kitünő utak, modern autóbuszok kötik össze. Suomi egy nagy tanyarendszer. A földmunkás saját birtokán dolgozik, szövetkezete útján adja el terményeit, szerzi be szükségletét, amelyek között a könyv jelentős tétel. Ilyen benyomások mellett magától értetődik, hogy Kodolányi János, a regényíró, akinek regényei háttéréből a magyar falu sötétre árnyékoló valóságképe bontakozik ki, nem tudja megállni, hogy a mai magyar társadalomban megmutatózó hibákra, a közigazgatásnak és a nagybirtokrendszernek a népi élet kiteljesedését, a népi szellem, a népi kultúra rejtett kincseinek termő szellemmé fejlesztését akadályozó hibáira rá ne mutasson és ne panaszozza fel, hogy vetették finn tudósok, írók a szemére, miért nem dolgozik a mai Magyarország a nép megerősítésén, nehogy az erősebb

népek teljesen összeroppanjanak. Az író az ötvennégy parasztfőiskola legkitünőbbjeit is felkeresi, ellátogat egy falumuzeumba, amelynek évszázados kincseit a környék lakói hordták össze. Kutat a tanyalakók könyvespolcain, résztvesz egy földművelőiskola ünnepélyén is, ahol a világviszonylatban legelsőrendű énekesnő népdalokat énekel, egy nagy költő saját verseit olvassa és egy Európaszerte szívesen olvasott regényíró beszédét mond paraszt hallgatóinak. Kétszáz kilométert autóztak ezek a kitünő szellemi munkások, hogy kipirult arccal, izzó szemekkel, valóságos gyermekként hintsék szét szellemi kincseiket egyszerű emberek között, akiknek a természet szépségeibe olvadó mindennapi életéből merített alkotásikat először velük ismertetik meg.

Finnországnak nagy irodalma van és a háboruutáni Németország a greifswaldi egyetem finn-intézetének kiadványaival, ugyancsak a finn barátságot ápoló magyarországi intézmények kulturális munkája erősen hozzájárul ahhoz, hogy a mai Suomi képe és struktúrája hibátlanul áll a mai Európa érdeklődésében s Kodolányi János lelkes és okos beszámolója is a modern Finnország társadalmi, szellemi képét hűen adja vissza, és apró uti epizódjaiból, pillanattfelvételeiből: egy jól kormányzott, jól megalapozott boldog ország olyan népi sajátosságaira mutat, amelyek minden szellemi munkást gondolkodóba ejtenek, összehasonlításra ösztönöznek.

A könyvet a kiadó a »Válság és új élet« elnevezésű sorozatában adta ki, amely sorozatnak írói a kortárs lelkiismeretével szólóknak hozza a mai Európa különböző világ-

politikai és világgazdasági áramlataihoz. Mai korszakot akar adni a sorozat minden mai kísérletről, világszemléleti kérdéstről, hogy mindannak vizsgálatára kényszerítse az olvasókat, melyek korunk súlyos válságának okozói. Szerintem, komolyabb gyakorlati jelentőséget ez a sorozat csak akkor kapna, ha abban a Kodolányi »Suomi« könyvéhez hasonlóan, a Magyarországot körülvevő szomszédos államokról is jelennének meg hasonló elgondolható könyvek, Középeurópa és a Dunamedence népeinek közösségét hirdetjük, népeink közösségéért élünk és küzdünk, csak egyet mulasztunk el: egymást alaposan megismerni. Szükséges lenne, hogy a »Válság és új élet« sorozat ezt a mulasztást pótolja.

Sokáig úgy látszott, hogy az új olasz irodalmat a világ előtt úgy szólván csak D'Annunzio és Pirandello képviselik. A többiek: Marinetti, Papini, Bontempelli nevek maradnak, formakeresők, esztétikusok, új irányok utvezetői, anélkül, hogy a modern olasz prózát a mai olasz lélek szelleméhez formálták volna. A realista, verista irodalom múlt századvégi sikere óta, azon nevek közül, amelyeket az új olasz irodalom felszínre dobott, kétségkívül csak D'Annunzio, szenvelgő, szín- és illatorgiákba burkolódzó utánczó tudtak a szélesebb rétegű olvasók felé törni, így Guido di Verona, Pitagorai és mások. Egyedül Mario Puccini az, aki a háborút átélt ember lélekalkotót követi és a romlásra érett világon felülke-

rekedő hitet, optimizmust hirdeti. Számra kevés regényeiben a természettel szoros kapcsolatban élő vidéki ember kerül szembe a város rejtelmével, rohamosan fejlődő városok zavaros életével, mikor is a szülőföldtől elszakadás okozza az összeomlást, a tragédiát, amelyből tisztán, nemesen bontakozik ki a felismerés. A lélek egysége Istennel és a földdel.

Az új olasz regény, amellyel az olvasó az utóbbi két évben a világ minden nagyobb nyelvére lefordítva találkozott, Ignazio Silone-nak, egy emigrációban élő olasz írónak műve, a »Bor és kenyér«. Ez a szimbolikus cím, a regény hősné, a bujdosva hazatért és az Abruzzók tövében meghuzódó, szinte elfelejtett szomorú falvak mélyére menekült agitátor tápáléka, aki istállók sárga szalmakötegei mögött él barna kenyéren, vörös boron. Éjszakánként az istállópadlás ablakaiból figyel a körülötte mozgó élet apró látványosságait: Vásárra igyekvő koscsik sorát, elnyűtt cafonékat, legelésző szamarakat és távol mindentől, a látott dolgoknak primitív természetessége kapja meg. A regény azonban csakhamar letér a plasztikus szép és a megrázó emberi nyomorúság apró történéseivel felfűtött, sötét természetábrázolás útjáról, követi az emigráns író dacos, tudatos célkitűzéseit és mozgalmi regény lesz. A mozgalmak és az agitációk regényeinek elvek és célkitűzések az alapjai, s tudjuk, hogy minczen, ami az ily regény tendenciáján át az alakok és a környezet közé sodródik, élettelen diszlet, légtüres íróasztalirodalom, amitől többé-kevésbé napjaink egyre nagyobb emigráns irodalmának egyetlen alkotása sem tud elszakadni.

Silone regényének azonban oly értékei vannak, amelyekre fel kell figyelni akkor is, ha Gide tanítását valljuk, hogy »igaz értékes mű csak az, amelynek nincs előitélete.« A világirodalom mai válságában, túl az oktató irodalmon, a célzatos irodalom felé haladunk, hogy ne csak nyugtalanítsuk, de meg is változtassuk az olvasót. Mulasztás lenne tehát Silone nagy regényének ez értékei mellett, minden megjegyzés nélküli elhaladni. Főtémája: a falu állatias, sivár élete, amelynek mintha semmi köze sem lenne a világhoz, és csak akkor reagál rá, amikor emberei a falun kívüli világgal kerülnek kapcsolatba. Zsandárok, pak, ügyvédek ez a világ s a falu: a földek termését elmosó vihar, a föld termékeinek olcsó ára, a beteg számár, a csárda kopott kályhája és a babonás asszonyok fecsegése. S az agitátor? Tüdőbajos, jámbor illúziókkal telített, buzgó katolikus diák, aki a vallásos, babonás nép nyomora között akadt új lelkiiségére, cselekvésére s ez hajtja a mozgalomba. Katolicizmus és szocializmus között vergődve, mintha Silone a »Quadragesimo Anno« kezdetű pápai enciklika szavait írná regénybe. XIII. Leó pápai intelmét a proletárok felmérése érdekében, át az osztályellentétek marxizmusán az egész társadalmat átfogó keresztény eszmény felé. Meggyőző erővel vésdök lelkünkbe a szándékosság és az a becsületes kihangsúlyozás, hogy az író *hite* nem a lét vallásos színeződéseinek formája, hanem a világról való áprvető, egyetemes igazság, ut a világ isteni rendezése és a ma korszellemé között, amelyet nem lehet a tekintélyuralom, a faszizmus felé terelni. A főhős ma-

ga az író és élete szemléletének összintességében nyíltan mutat rá a maga lelki zavaraira, önmaga vergődésére, a hit és a harc, a megdönthetetlen paraszti babona és az értelem közötti konfliktusokra, amelyeket eszmei katolicizmusába ojtott anarchikus eretnekségével megoldani sohasem tud.

Napjainkban, az értékek és érzések átértékelésének folyamatában is a legszebb lelki gesztus a nagy, összefogó szociális mozdulat, az új metafizikus vágyódás, amely az irodalmat sokszor tétova, kétségbeesett istenkeresés felé tereli. Silone is, a mohó keresők érzékenységgel regénye agitátor főhőséből papot csinál. Nem véletlen, hogy az agitátort, menekülésében »szent ruhadarabokba öltözteti, fekete köntösbe, évezredek óta az áldozat és az ihletett tudás szimbólumába.«

Messzebbre jutva, a »Bor és kenyér« lapjain, egyre tisztábban bontakozik ki az író akarata, hogy a hit rendithetetlen erejével igazolja az agitációt. De az agitáció éhsége hangosabb a lélek elégedetlenségénél s a mozgalom emberét az agitáció keríti korlátlan hatalmába, otthagyja a falut, városokban csatangol, rádió közli az abessziniai hadüzenetet, mindenütt tolongó tömegek, milícia, korporációs tisztviselők, rezesbanda, zürzavar, kábulat és fellángol a titkos munka. Néptelen utcák házainak falaira írja: »Le a háborúval« s helyreállítja az összeköztetést agitátortársaival. Ujra az üldözött vad, a hatalom és a saját konfliktusainak üldözöttje, s amikor a hegyek hóval borított szakadékaik felé menekül, fellélekzünk. Ha nem is éri el célját, de belevész az áthatolhatatlan hőtömegekbe, ködbe, talán farkasok falják fel s így vége

lesz mindennek, üldöztetésnek, lelki konfliktusoknak.

A végső dolgok megismeréséig, az egész ember megváltásáig Ignazio Silone regénye nem ér el s a cselekvő élet szenvedéseinek viharával is hiába ostromolja Istent épen úgy, mint kétségkívüli utmutatója: Mario Puccini. De vannak megrendítő sikolyai, amelyek kell, hogy erőt vegyenek mindenkin, akik azokat hallják. Ezen túl is a »Bor és kenyér« érdekes kordokumentum. A fasciz-

mus légkörével, a fascizmus alatt vergődő falusi parasztok életviszonyainak, testi és lelki sivárságával gyöttri érzékszerveinket, lekiismeretünket s a feltárt, véres sebre való emlékeztéstől nem lehet elfordulni.

Agitativ írónak, azt hiszem, csak ez lehet egyetlen törekvése. Silone nagyon közel jár ahhoz, hogy ezt a törekvését teljes siker kövesse.

Beograd, 1937 november végén.

Kázmér Ernő

Egynapos néprajzi muzeum

Doroszlovóval évekkkel ezelőtt nagy terveink voltak. Ott akartuk mi naiv ábrándozók megalapítani a jugoszláviai magyarság néprajzi muzeumát. Itt őrizte meg népünk ugyanis mindmáig a legváltozatlanabban a színes, magyaros viseletet, amely nem sokban tér el a kalocsai vagy sárközi népi teremtmények erőt jellemző ruházattól.

Doroszlovón azóta nagyszabásúra fejlődött a *gyöngyösbokréta*-mozgalom. Ma már egyik nevezetessége a Vajdaság magyarságának, amelynek lovasbandériumát s 30—40 pánból álló »bokrétát«, hol ide, hol oda hívják, hivatgatják, hogy gyönyörködhessenek fajtánk éptestű és épszellemű fiatalságának e pompás ruhakeretben való felvonulásában s táncaikban, játékaikban, dalaikban.

De a néprajzi muzeum eszméje elaludt. Egészen az idei év jun. 27-én megtartott *Gyöngyösbokrétás* vasárnapjáig, amikor egyszerre életre kelt a dorozslói magyar Néprajzi muzeum, de mindössze huszonegy órára. A bérelt házban berendezett szoba-konyha-folyosó-népművészeti s ritka értéket képviselő egyéb összeadogatott darabok ezután újra visszakerültek tulajdonosaik birtokába.

Ez az egynapos muzeum is megmutatta azonban mennyi a kallódásra ítélte értékünk, s mily sürgős volna az eszme valóra váltása. Ezt az egy napot is Bencsik János kántor uramnak köszönhetjük.

Az a sok vidéki, aki ott megjelent, s apró kodajkait egyre szorgalmasabban kattogtatta a libegő szoknyákra, pántlikás hajfonatokra, csatogó papucsos lábakra, elmulasztotta bár egy képen is megörökíteni e tisztavirág életű muzeumot. Hiába csak jobban érdekli a mai ifjuságot a fel-fellebbenő vasalt, keményített, ráncos szoknyák hímbeállításai, mint a félszázados multra vagy még távolabbi időre visszatekintő népművészeti ritkaságok gyűjteménye.

Ezt a hiányt legalább némileg pótolandó megkíséreljük visszaadni, hogy mit láttunk a kis parasztszobában-konyhában.

A tisztaszobában állott mindenekelőtt a két nyoszolya, tarka tulipán-tokkal sokszorosan kifestve. De az igazi látványosság az ezekben feltornyozott dunnák-párnák tömege volt. Az ember önkéntelenül is a sarokban elrejtett lajtorját kereste, amelyben a menyecske fölkuuszva föl-tette a legfelső párnákat, mint aratásba a papot a búzakeresztre a bandagazda. Természetesen minden darab sokszínű kézimunkával oly pazarul kihimezve, hogy a szem, belekáprázott.

A lepedők, az ágyterítők, a cihák mindegyike meghaladta a félszázados korhatárt.

Az egyik ágyban, a régi szokáshoz híven, külön kis hely volt hevenyészve, az ugynevezett »bujó«, ahová hajdan a kisebb gyerekeket bujtatták, altatták. A két ágy a két sarokban, a két ablaktól kifelé állt megvetve.

A két ablak közt álmodozott a négy nagyfiókos, két kézre járó almáriom. Ezen a tulipán annyi volt egymás hegyén hátán, mint csillag az égen. Az almáriom tetején, a slingölt terítón meg angyalos gyertyatartók állottak s kicsi vásári szobrok, porcellán ibrikek üvegbura alatti Máriácska s egyéb csecsebecsék társaságában.

Az almáriom előtt, amelyet itt-ott sublótnak is neveznek a német *Schublade* szó után, helyezték el az asztalt, amelyen két nemzedéket kiszolgált terítő ékeskedett. Meg se látszott rajta a 70 éves életkor. Hanem az asztal igazi díszé az a 17 sallangos, rézszurkálással felszerelt kostökből készült dohányzacskó volt meg a barnára szivott, gyönyörű tajték pipa. Ebből szívta hajdanában boldogemlékezetű, jó *Knäzy* plébános uram is a finác nem szagolta, illatos verpeléti szüzdohányt.

Csak természetes, hogy ezekhez más, mint acélkoma s tapló, nem szolgálhatta a tüzet. Amikkel még valaha *Geist* bácsi, Doroszló érdemes jegyzője csiholta ki a szikrát, (Hogy Doroszlóvá ma az, ami, sokban e két tiszteletben megöszült embernek köszönheti.)

Az asztal mellett két szivalakban vágott támlájú szék várta a háziasszony törő kötényét a vendég szives fogadására.

A balsarokban, az ajtó mellett, a bubos kemence terpeszkedett nagy hegy módjára, »kuckó«-val, a kis gyermekek meg a macska kedvenc tartózkodó helyével. A jobb szögletben a tulipános kis bölcső várta duzzadó vánkossal és csipkés terítővel a »kis szögüt« ahogy a doroszlóiak a pöttöm kis babát nevezik.

A falakon képek, amelyek között a legfiatalabb az 1886 évbéli községi előljáróság csoportfényképe. Erről pontosan megállapítható az akkori komoly férfinepviselet. (Csak árnyalatokban tért el a maitól.)

Nem utolsó díszé volt a falnak a hatalmas körtével és sétálóval pompázó fali óra. Lehetett vagy kétszáz esztendeje, amikor első gazdája fölakasztotta Doroszlóvá valamely azóta már biztosan elpusztult házának falára s meglökte fényesre síkált sétálóját. Ma bizony ez a sétáló már nem sétál.

Mit látunk a dolgos doroszlói nép étel-koityvasztó műhelyében? A közönséges asztalon tál, ott nyújtózkodik egy csuklós támlájú tulipántos pad, a falon, egy ugyancsak tulipántokkal körülpántolt tányér és köcsögtartó »kanalas«, amelynek lyukaiba, réseibe a valamikori fa, majd bádogkanalakat dugdosta a ház szorgos asszonya.

A falon körös-körül a gazdasszonyok büszkesége: 26 darab tányér, fölragtatva, belsejük szépen kipingálva, virággal, madárral vagy arcképpel. Perczelt, Kossuthot festették a régimódi gölöncsérek ezeknek a tá-

Batta Péter: Egynapos néprajzi múzeum

nyíróknak középebe. Voltak kisebb tányérok is szép számmal, meg leves-tésztás tálak.

De állt egy 173 éves cserépkancsó is, amelynek életkorát könnyű eltalálni, hisz a tálasmester szü'etési évét is ráírta.

A kanalas disze egy pár fa-evőszerszám (kés-villa-kanál), egy fa-levesmerő kanál, egy pár 103 éves vas evőeszköz. majd: későbbi időkből származó bádogkanalak, kések, vellák.

A konyhába kerü't még egy ősrégi vasaló, egy zsirmécses, egy 3—4 kilós sodrófa, (másként nyújtófa), egy emebrkinzó famángorló, kisebb és nagyobb kőkorsó és egy cserép sótartó.

Ezekkel végezve kikászalódunk a földes folyosóra, ahol két szép csutora fogadott bennünket az ámbitus kávéján, az egyik csikóbőrben, a másik domborművü faragásokkal. Volt itt egy nagyon régi éjjeli lámpás, utcajárásra, decemberi hajnali misékre, meg két tarka, magyaros rajzokkal cifrázott suba és szür.

A fogason kiaggatva egy menyasszonyi ruha darabjai. Hol van az már, akl ezeket egykor viselte?

De persze nem maradhatott el a pörgő-rokka sem, a hozzávaló kenderszál-gombolyítóval, guzsallyal meg motollával egyetemben.

Ezzel kifordultunk az udvarra. Láttuk, amit néznünk adatott

Hogy az eszterhéj alatt fecske lészkelt, hogy az utcai ablakokban muskátli virágzott, az oromfa lyukán három-négy piros kukoricacső volt átalvetve, hogy a közeli templomtető gerincén golya kelepelt — tán mondanom sem kell. Hozzátartozott a kép teljességéhez.

Csak az a baj, hogy ez a sok szépség és néprajzi érdekesség mindössze huszonnégy órára volt összehordva.

De megvan minden reményünk, hogy ott, ahol egy-egy színes rokolya, tekintve finom anyagát s a kidolgozás nagy munkáját, sokszor ezer dinárnál is többe kerül, — s ott, ahol a legszegényebb lányok egész télen át azért szolgálnak, hogy ők is csinálthassanak maguknak olyan ruhát, mint a gazdagok, a tehetősebb polgárok, előbb utóbb megteremtik a jugoszláviai magyarság első néprajzi muzeumát.

BATTA PÉTER

A Kalangyában hirdetett novellapályázat eredményét 1938
február elseji számunkban tesszük közzé

1937. December

KALANGYA

9. Szám

Odgovorni urednik: RADÓ IMRE

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štampa Minerva D. D. nyomása — Za štampariju
odgovara — a nyomásért felel: Nagy Aleksandar